

טיפול בעזרת בעלי חיים לילדים הסובלים מהתקשרות לא-בטוחה כתוצאה מהתעללות או הזנחה: גישת טיפול להפחתת הסיכון להעברה הבין-דורית של דפוס ההתעללות*

ננסי פריש-פלס

ננסי פריש, מרכז חירום לילדים בסיכון – אהבה, קריית אתא; כפר ילדים "מגדים" – SOS,
מגדל העמק; מעון רב-תכליתי – נעמ"ת, קריית אתא. דוא"ל להתכתבות: nancy@usha.org.il

ילדים הסובלים מהתקשרות לא-בטוחה (Insecure attachment) כתוצאה מהתעללות ו/או הזנחה חמורה מאופיינים לעתים קרובות במודלים פנימיים, שייתכן שסייעו להם להשתלב בסיטואציה המשפחתית המקורית, אך אינם מתאימים למערכות יחסים ומצבים אחרים. קיימת סבירות גבוהה לכך שילדים אלה, יותר מאשר האוכלוסייה הרגילה, יהפכו להורים מתעללים או מזניחים. בנוסף למטרותיה השגרתיות של הפסיכותרפיה, מטרה כוללת היא לעצור את מעגל ההתעללות, ההופך ילדים שעברו התעללות להורים מתעללים. הטיפול בילדים אלה הוא מורכב בשל חוסר אמונם במבוגרים, וכן בשל קשיים ביצירת הסמלה (Symbolization), כתוצאה מטרואומה שארעה בשלב הפרה-זרבל. טיפול בעזרת בעלי חיים (AAT) פותח דרכים חדשות המאפשרות לעקוף קשיים אלה, ומספק כלים נוספים להבנת עולמו הפנימי של המטופל. במאמר זה רקע קצר על הקשר שבין התקשרות לא-בטוחה לבין העברה בין-דורית של התעללות והזנחה, וכן סקירה קצרה על אודות עקרונות ה-AAT במסגרת טיפול במשחק (Play therapy). הרציונל לשימוש ב-AAT כגישה טיפולית ייחודית בעבור ילדים שסבלו מהתעללות והזנחה מלווה בהדגמות ממספר תיאורי מקרה קליניים.

מילות מפתח: התעללות והזנחה, טיפול בעזרת בעלי חיים, התקשרות לא-בטוחה, העברה בין-דורית של התעללות והזנחה, טיפול במשחק.

מחוייית התעללות (נפשית, גופנית ו/או מינית) ו/או הזנחה חמורה, שעקב כך הורחקו ממשפחותיהם. בשל חוויותיהם עם מבוגרים בתוך המשפחה, ילדים אלה נוטים שלא לבטוח ביחסים עם מבוגרים באופן כללי. אי-אמון זה גורם לקושי במערכת היחסים הטיפולית שעליה מבוסס הטיפול.

ני עובדת בתחום הטיפול בעזרת בעלי חיים (Animal-Assisted Therapy) עם ילדים הסובלים מהתקשרות לא-בטוחה (Insecure attachment) כתוצאה

* המאמר פורסם במקור ב- *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2008, Vol. 13(1): 7-30
תרגום: יעל אברהם, עריכה: תמר מרי

סקירה קצרה של הקשר בין התקשרות לא- בטוחה לבין מעגל ההתעללות והזנחת ילדים

על פי מודל אקולוגי מבוסס מחקר של המקורות להתעללות ולהזנחת ילדים, מכלול של גורמי סיכון והגנה מופיעים בארבע רמות: רמת הפרט (אינדיבידואל), המשפחה, הקהילה והחברה. אחד הגורמים ברמת הפרט הוא התעללות בהורה המתעלל כשהיה ילד בעצמו (Betha, 1999). במחקרים רבים אכן נמצא כי ילדים שעברו התעללות והזנחה נמצאים בסיכון גבוה להפוך להורים כאלה (Egeland, Jacobvitz & Papatola, 1987; Kaufman & Zigler, 1987; Kim, 2006; Lyons-Ruth & Block, 1996). במעגל זה קשור בייצוגים מנטאליים בעייתיים של הורים מתעללים ומזניחים, הנרכשים בתקופת הילדות דרך חוויות ואינטראקציות עם הוריהם המתעללים ו/או המזניחים. על פי Bowlby (1969), התקשרות בטוחה תלויה בהתפתחותם של ייצוגים מנטאליים תקינים, או, מה שהוא מכנה ייצוגים פנימיים (Internal working models) של יחסי הורה-ילד. המרכיב הראשון בייצוגים הפנימיים מאופיין במידע, הכולל ציפיות ורגשות ביחס להתנהגות של האחר במערכת היחסים. המרכיב השני מערב את הייצוגים של העצמי ואת תפקידו והתנהגותו של העצמי ביחסים עם אותו האחר. ייצוגים פנימיים אלה משפיעים על אופני תפיסתו, זכרונו, פרשנותו ותגובותיו של אדם לחוויות במערכות יחסים דומות.

בתגובה לחוויותיהם עם הוריהם, ילדים להורים פוגעים מייצרים התקשרויות לא-בטוחות ומפתחים ייצוגים פנימיים המתאימים בהקשר של מערכת היחסים עם הוריהם. עם זאת, מודלים אלה הופכים לבלתי מתאימים כאשר הם מיושמים במערכות יחסים עם אחרים, ובמיוחד בגידול ילדיהם שלהם. Marvin (1992) מצוין, כי פתרון הסתגלותי בהקשר מסוים הופך בעייתי, ואף מסוכן, בהקשרים אחרים. במחקרם על העברה של טיפול (Caregiving), Kretchmar & Jacobvitz (2002) מצאו, כי 'מכניזם' אפשרי אחד להעברה של טיפול כרוכה בהפנמה של אסטרטגיות מסוימות שנחו עם מטפלים משמעותיים של הפרט; דפוסים מוכרים אלה מוצאים את ביטויים שוב בדור הבא... הורים נוטים להגיב לצורכי ההתקשרות של ילדיהם באופן שמשמר את ייצוגי ההתקשרות שלהם עצמם' (עמ' 370).

קיימים מספר מאמרים המתעדים דוגמאות ותוצאות של ייצוגים פנימיים בעייתיים אלה, המהווים בדרך כלל דפוסים לא מקובלים, התואמים את מאפייני האינטראקציות של הוריהם עם המטפלים שלהם עצמם. Howes and Eldredge (1985) מצאו, כי ילדים שלא חוו התעללות מגיבים למצוקה

ילדים הסובלים מהתעללות ו/או הזנחה במהלך השלב הפרה-זורבלי בהתפתחותם עלולים להציג קושי בהסמלה (symbolization) (Thompson, 1999). קושי זה עלול לגרום לבעיות במסגרת טיפול במשחק (Play therapy), שיטת טיפול מועדפת בילדים, אשר תלויה רבות ביכולת הסמלה המאפשרת כניסה לעולמו הפנימי של הילד.

ילדים שהם קורבנות של התעללות ו/או הזנחה קשה סובלים פעמים רבות מהתקשרות לא-בטוחה ומאופיינים באסטרטגיות שהתאימו להקשר המשפחתי שלהם והיו בעלות ערך הגנתי (Crittenden, 1999). אסטרטגיות אלה אינן מתאימות לסיטואציות נורמטיביות עם ילדים ומבוגרים אחרים (בעלי דפוסי תגובה שונים מאלה של הוריהם המתעללים) ועלולות אף לסכן את הילד (Marvin, 1992). בנוסף, לילדים אלה, לרוב, יכולת נמוכה לחוש אמפתיה כלפי אחרים (Crockenberg, 1995; Feshbach, 1989). ללא התערבות, גורמים אלה עלולים לגרום למעורבות הילד, בבגרותו, במערכות יחסים בלתי-הולמות ובלתי-סתגלניות עם אחרים, במיוחד בהיבט של יחסי מבוגר-ילד. במחקר שידון בהמשך נמצא, שלגבי ילדים אלה קיימת סבירות גבוהה ביותר, יחסית לכלל האוכלוסייה, להפוך להורים מתעללים או מזניחים. מעבר למטרותיהם המקובלות של גישות טיפוליות רבות, ובהן ביטוי רגשי המוביל לתובנות, לשינוי ולעלייה באיכות החיים, מבחינתי, המטרה הכוללת בטיפול בילדים אלה היא להפחית את הסבירות להנצחת מעגל ההתעללות והזנחה, בו ילדים שסבלו מפגיעה גדלים להיות הורים פוגעים.

טיפול בעזרת בעלי חיים (AAT), שהוא סוג של פסיכותרפיה הנעזרת בנוכחותם של בעלי חיים בתוך המסגרת הטיפולית, מטפל בסוגיות הללו, מספק דרכים לעקוף קשיים אלה ומספק כלים נוספים להגיע לעולמו הפנימי של המטופל. מאמר זה מציג הסברים תיאורטיים שונים להעברה הבין-דורית של התעללות והזנחה, המלווים בסקירה קצרה של עקרונות ה-AAT והרלוונטיות שלהם כגישה טיפולית ייחודית לילדים הסובלים מהתקשרות לא-בטוחה בעקבות התעללות והזנחה. כמו כן, המאמר מציג את הרציונל לשימוש ב-AAT כדרך אפשרית להפחתת הסיכון להעברה בין-דורית של התעללות והזנחה. לבסוף, מוצג תיאור של המסגרת הטיפולית שלי בליווי מספר דוגמאות קליניות המדגימות AAT.

המזיקות של פעולותיהם. עכבה מתרחשת כאשר ביכולתם להעריך קוגניטיבית ורגשית כאב נפשי וגופני שייגרם כתוצאה מתוקפנותם' (Pearce & Pezzot-Pearce, 1997: p. 291). על כן, הגיוני להניח כי היעדר יכולת לחוש אמפתיה יגביר את שכיחות ההתנהגות המתעללת. ואכן, Feshbach et al. (1983) קושרים לקויות באמפתיה עם הופעת תוקפנות. במאמר מאוחר יותר, Feshbach (1989) קבע, כי הורים מתעללים נראים אדישים לכאב רגשי אצל אחרים לעומת הורים לא מתעללים. Zahn-Waxler et al. (1984) מצאו, כי התפתחות אמפתיה בילדים קשורה בחזקה לאופני החברות ההוריים. אמפתיה הורית נמוכה נמצאה בקורלציה ליכולת אמפתיה נמוכה של הילד (Feshbach, 1989): פעוטות שנחשפו בתכיפות לכעס אימהי כלפיהם מפגינים פחות אמפתיה כאשר הם עדים למצוקה של אחרים (Crockenberg, 1985). קשר חזק נמצא בין אמפתיה אימהית נמוכה לבין התעללות גופנית בילד (Letourneau, 1981). Ascione (1999) כותב, כי 'באווירה של טרור, שורשי האמפתיה האנושית עלולים לקמול או למות, או כלל לא להתפתח' (עמ' 51).

ילדים הזוכים להתנהגות טיפולית (caretaking) רגישה, הולמת ועקבית על ידי אחר משמעותי יתקשרו באופן בטוח, ויהיו מסוגלים להיכנס למערכות יחסים אוהבות, אמיות ואמפתיות. ילדים אלה יזהו בהצלחה סימני מצוקה ולכן יוכלו לספק טיפול תומך לילדיהם. מנגד, ילדים שעברו התעללות או הזנחה יסבלו יותר מהתקשרות לא-בטוחה ומחוסר יכולת להביע אמפתיה, לא יזהו, יתעלמו או יביעו תוקפנות לנוכח סימני מצוקה, ולכן יתקשו להעניק טיפול נאות לילדיהם. במילים אחרות, ייצוגים פנימיים, המתפתחים דרך חוויותיהם של ילדים כקורבנות התעללות בידי הוריהם, משחקים תפקיד באיכות הטיפול הנמוכה שקורבנות התעללות מעניקים בתורם לילדיהם (Egeland, Jacobvitz, & Sroufe, 1988).

Fonagy (1999) משווה את התיאוריה של Winnicott (1992) על הורות רגישה לתיאוריה של Bowlby (1969) על התקשרות וייצוגים פנימיים. ניתן להשתמש במודל זה גם כדי להסביר את תופעת ההעברה הבין-דורית של הורות פוגעת. בקצרה, האם מאפשרת לגירויים סביבתיים להגיע אל לדה באופן הדרגתי, ברמות התואמות את יכולתו להתמודד עם תסכול ולצמוח מתוך התהליך. ביחד עם סביבה תומכת (שבה האם מכילה ומשקפת לילד את ביטויו העצמי, מסייעת לתובנה ולאינטגרציה העצמית של הילד; Winnicott, 1965), מוביל תהליך זה, אצל הילד, לפיתוח סובלנות כלפי אמביוולנטיות והופעת דאגה, ולקבלת אחריות. עם זאת, כאשר גירויים מסוכנים או מתסכלים (שמקורם

רגשית אצל עמיתיהם מקבוצת השווים בהתנהגות פרו- חברתית, בעוד שילדים שחוו התעללות גופנית מגיבים למצוקה כזו בתוקפנות. Mueller and Silverman (1989) מציעים, כי ילדים שעברו התעללות מגנים על עצמם מתחושות כאב ואיום, הקשורות במודלים ייצוגיים כואבים של העצמי או האחרים בעזרת ניתוק מודלים שליליים אלה. ייתכן כי ילד שעבר התעללות, הניצב מול עמית מקבוצת השווים המביע מצוקה רגשית, פוגש בדימויים מנטאליים וזיכרונות ממצבים שבהם היה שרוי במצוקה דומה ודמויות התקשרות דחו אותו או לא ענו על צרכיו. כאשר זיכרונות ודימויים אלה הופכים בלתי נסבלים, הילד עלול להגיב באלימות כלפי עמיתו מקבוצת השווים כדי להפסיק את המצוקה, ועל ידי כך להימנע מתחושותיו האישיות של חרדה וכאב (Pearce & Pezzot-Pearce, 1997: p. 47). זהו מכניזם הדומה למה שמתרחש באינטראקציות בין הורים שסבלו מפגיעה כילדים לבין ילדיהם שלהם.

קיים הסבר אפשרי למצאיהם של Howes & Eldredge (1985). Cicchetti (1990) הצביע על מספר חסרים שנמצאו אצל ילדים שעברו פגיעה, ביניהם ליקויים בשפה הרגשית של הילד וליקויים ביכולתם של הילדים לפענח הבעות פנים של רגשות אצל אחרים. Price and Dodge (1989) מצאו, כי בנים דחויים ובעלי קשיי הסתגלות חברתיים שמראים רמות לא אופייניות של תוקפנות, סובלים, לרוב, מליקויים באיתור רמזי כוונה. כלומר, אם הכוונות מעורפלות, בנים אלה ימהרו לייחס משמעות של כוונות עוינות להתנהגות טבעית מצד עמיתיהם מקבוצת השווים.

בדינורם על ייצוגים פנימיים ציינו Bretherton and Munholland (1999), כי ילדים עם ייצוג פנימי של הורים שדחו את ילדיהם או התעלמו מהתנהגות ילדיהם שחותרת להתקשרות, סובלים מייצוג פנימי של עצמי נחות ובלתי סתגלני. Pearce and Pezzot-Pearce (1997) מתייחסים למספר עבודות מחקר המתעדות דימוי עצמי נמוך בילדים הסובלים מהתעללות והזנחה. דימוי עצמי נמוך אצל הורים נמצא כגורם המגביר סיכון להתעללות בילדים (Bethea, 1999). לפיכך, דימוי עצמי עשוי להיות גורם בהעברה בין-דורית של התעללות והזנחה.

מחקרים רבים עסקו ביחס בין אמפתיה, התנהגות חברתית וייצוגים פנימיים ושפכו אור על המכניזם ההופך את קורבן ההתעללות למתעלל בעצמו. Strayer and Roberts (1984) טענו כי רמות גבוהות של אמפתיה בילדים קשורות בהתנהגות פרו-חברתית מפותחת יותר. 'ילדים ימנעו מלהכאיב לאחרים בהיותם מודעים לתוצאות הפוטנציאליות

כאשר ילד גדל במשפחה בטוחה, תגובתו לכל סיטואציה מבוססת על התבוננות בשימוש ב-DRs בעבר ובאסטרטגיות שנגזרו מהם בסיטואציות דומות. על ידי הערכה, השוואה, הנגדה ושילוב מידע על DRs אלה ותוצאותיהם, הילד ייצור פתרון אינטגרטיבי ומקיף לסיטואציה החדשה, שמאפשר לו את ההתאמה המיטבית של העצמי להקשר הנוכחי. הפרט צובר ניסיון בתהליך זה של אינטגרציה רפלקטיבית, כמו גם מייצר מספר רב יותר של DRs חלופיים ומשוכללים, שאותם יוכל לממש בסיטואציות מאוחרות יותר. עם זאת, תהליך זה לוקח זמן, שלא תמיד קיים בסיטואציות מסוכנות שבהן הפרט חייב לפעול במהירות, ללא התבוננות ועיבוד אינטגרטיבי. אז עליו לבחור בפעולת הגנה מיידית, ועקב כך להסתמך בלעדית על DRs מהעבר ועל נטיות לפעולה (dispositions to action). ככל שדפוס ה-DRs העומד לרשות הפרט מתוחכם יותר, כך תהיה התוצאה מוצלחת יותר. ככל שלפרט ניסיון רב יותר באינטגרציה רפלקטיבית, כך יהיה יעיל יותר במציאת פתרון מתאים בזמן קצר ובסיטואציה מסוכנת. לפיכך, התנסות באינטגרציה רפלקטיבית, יחד עם יכולת אינטגרטיבית הגדלה לאורך ההתבוננות, עשויים לנבא פעולה הגנתית על העצמי ועל צאצאים בעת סכנה.

עם זאת, להורים שגדלו באווירה של סכנה יהיו פחות DRs חלופיים ומשוכללים שיוכלו להשתמש בהם, ויהיו בעלי פחות ניסיון באינטגרציה רפלקטיבית. כתוצאה מכך, '1) אסטרטגיות מן הילדות עלולות להיות מיושמות בדרך לא מותאמת בהקשרים של מבוגרים, 2) טעויות ייחוס ותגובות התנהגות מוטעות עלולות לעבור הלאה באופן לא מודע (כפי שנמצא במחקרם של Price & Dodge (1989) על אודות ילדים להורים פוגעים והטיית ייחוס, שהוזכר קודם), וכן 3) עיוותים וטעויות חדשים עלולים להתווסף בתגובה ליכולות חדשות הנרכשות בגרות' (Crittenden, 2006: p. 389). טעויות ייחוס אלה עלולות לגרום להורים 'להעריך יתר על המידה את הסבירות לסכנה, ולעתים להעדיף לבטל עיבוד אינטגרטיבי לטובת פעולת הגנה על העצמי או על הצאצאים', תוך המשך מניעת אינטגרציה רפלקטיבית והתפתחותם של DRs חלופיים ומשוכללים יותר. גורמים אלה, במשולב, עלולים להביא להורות לא-הולמת, שאף עלולה לסכן את הילד. כך נמשך מעגל ההתעללות וההזנחה.

תהליך זה, המתואר על ידי Crittenden, מספק הסבר מעניין למכניזם מאחורי התיאוריה של Winnicott על הורות רגישה, שעניינה השפעות התנהגות הורית ופגיעה בייצוגי הילד ובהתנהגותו.

באם או בסביבה), שאינם הולמים את השלב ההתפתחותי של הילד, פוגעים או מאיימים עליו, וכן בהיעדר תמיכה מצד האם, התוצאה עלולה להיות התפתחות רמות תוקפנות והתנהגות אנטי-חברתית גבוהות בהשוואה לילדים של אמא טובה דיה (Winnicott, 1992). ילד כזה יתאפיין בסף תסכול נמוך, אימפולסיביות, צורך מתמשך לחוש התנגדות מאחרים בסביבתו כדי לחוות או להרגיש ביטוי עצמי אמיתי בצורת כוח פיזי (Winnicott, 1992), חוסר אכפתיות כלפי אחרים (Winnicott, 1965) ואבדן האחריות העצמית (Winnicott, 1992). כל אלה נחשבים בעיני Winnicott כתגובות לפגיעה. סביר להניח שבהיעדר שינוי, תוצאה אפשרית אחת לחשיפתו של הילד להורות המתסכלת היא גדילתו להיות הורה מתעלל. כאשר הפגיעה גורמת לניתוק רגשי ולנסיגה רגשית, הילד עלול לגדול להיות הורה מזניח.

מבנה תיאורטי שפותח לאחרונה מעמיק את הבנתנו על הקשר בין התקשרות לא-בטוחה והעברה בין-דורית של התעללות והזנחה בילדים. על פי Crittenden (1999), תיאורית ההתקשרות עוסקת פחות בביטחון ויותר בהגנה מפני סכנה, שתוצאתה היא רגש המוליד צורך בהבניית הקוגניציה וההתנהגות לתוך אסטרטגיות הגנה עצמית שיספקו ביטחון. אסטרטגיה המקיימת בהצלחה עקרון זה תיחשב הסתגלותית.

בפרק מאוחר יותר מתבוננת Crittenden (2006) בייצוגים פנימיים מפרספקטיבה של מערכות זיכרון. היא מתייחסת לששה סוגים של ייצוגים פנימיים של נטייה (Dispositional Representations – DRs), נתיבים התפתחותיים המהווים תולדה של האינטראקציה בין גרות נויורולוגית וניסיון. DRs אלה הם דינמיים, מעצבים את תפיסת הפרט את העולם ואת הקשר שלו אליו, ובנוסף, מכוונים את העברתם של ייצוגים מנטאליים לצורות התנהגות (עמ' 390). בנוכחות גירוי כמו סכנה, ייצוגים מנטאליים אלה מייצרים התנהגות הבאה לידי ביטוי בצורת אסטרטגיות.

מודל תיאורטי זה מדגיש את הפרספקטיבה של התפתחות או התבגרות, מכיוון שייצוגים של ילדים פחותים בכמותם ובמורכבותם בהשוואה לאלה של מבוגרים. בניגוד לדעתו של Bowlby (1969) על העברתם של ייצוגים פנימיים מהורה לילד, ילדים אינם מעתיקים את ייצוגי הוריהם אלא 'פעולת ההורים מייצרת סביבה שבה תינוקות וילדים חשים בגירוי מסוים ואז (תלוי ב-DRs הפשוטים יותר שלהם, כמו גם בחוויה קודמת) מייצרים את הייצוג העצמי שלהם בתוך ההקשר' (Crittenden, 2006: p. 398), המוביל לאסטרטגיות הגנה על העצמי.

חברתית (Corson et al., 1977; McNicholas & Collis, 1983; Messent, 2000). בעל החיים עשוי לשמש כגשר לקשר ילד-מטפל, דרישה הכרחית להיווצרותו של תהליך טיפולי. ילדים רבים, ובפרט ילדים בסיכון, מגלים חשדנות כלפי הטיפול וכלפי המטפל. כאשר הילד נחשף לדרך החיובית והמטפחת שנוהג המטפל בבעל החיים, הוא תופס, לרוב, את המטפל באור חיובי יותר וחש פחות מאוים.

- נורמליות, ביטחון וידידותיות של המסגרת הטיפולית: נוכחות בעל חיים בחדר מוסיפה תחושת נורמליות ומעודדת התנהגות ותקשורת טבעיות וספונטניות יותר. במחקרים נמצא כי נוכחותו של בעל חיים תורמת לתפיסה חיובית של הסיטואציה כידידותית ובטוחה (Lockwood, 1983). העובדה כי המטפל גורם לבעל החיים לחוש ביטחון מעבירה לילדים את המסר שגם עליהם ישמרו, נקודה שהיא רלוונטית במיוחד לאוכלוסייה אשר למדה מתוך הכרח להיות בעמדת שמירה מתמדת לכל סימן לסכנה. הדבר מאפשר לילדים לחוש בנוח להעלות את הנושאים הקשים שהביאו אותם לטיפול.
- קבלה: ילד יכול להיות פתוח יותר רגשית בנוכחות בעלי חיים, שכן הם אינם ביקורתיים או עסוקים בכישלונותיו, בהופעתו החיצונית, בסטטוס החברתי או הכלכלי שלו וכדומה. בנוסף, הילד תופס כי המטפל מקבל את בעלי החיים ודואג להם, על כל תכונותיהם – החיוביות והשליליות. דרך ההזדהות עם בעלי החיים עשויים הילדים להרגיש שגם הם יתקבלו באותו אופן על ידי המטפל.
- מציאות במרחק פסיכולוגי בטוח: לתהליך הטיפולי יש השלכות רבות בשל העובדה שבעלי החיים הם יצורים חיים. התנהגותם אינה צפויה. הם יוזמים אינטראקציות, מגיבים, מגרים את החושים (מגע, שמיעה, ריח, ראייה) ויוצרים סיטואציות שהן אינן שגרתיות במסגרת הטיפולית. בעלי החיים מעוררים טווח רחב של אסוציאציות, זיכרונות, רגשות ותגובות אצל הילד, אך עדיין במרחק רגשי בטוח מהמציאות, יחסית לאינטראקציות אנושיות. אינטראקציות עם בעלי החיים ב'כאן ועכשיו' מספקות הזדמנות למשחק תפקידים, השלכה, העברה ושחזור חוויות מהעבר, ובכך מאפשרות לתכנים רגשיים כתוקפנות, סוגיות מיניות, חולי, כעס, פחד, חרדה, עצבות ודחייה לעלות אל פני השטח ולעבור עיבוד. הדבר מאפשר את מה ש-Winnicott (1971) כינה 'מרחב פוטנציאלי', אזור ביניים של אפשרות לחוות, שלו תורמים הן המציאות הפנימית והן החיים בחוץ, הן הפנטזיה והן

סקירה קצרה על פסיכותרפיה הנעזרת בבעלי חיים כטיפול יעיל לילדים הסובלים מהתקשורת לא-בטוחה עקב התעללות והזנחה

עולם הפסיכותרפיה נחשף לראשונה לשימוש בבעלי חיים כעזר טיפולי רציני בסדרת מאמרים משנות ה-60' מאת Pet-oriented, Mallon ו-Levinson, המופיעים בספרם (Psychotherapy, 1969/1997). מטרתו העיקרית של Levinson הייתה להיעזר בבעל החיים כגורם מדרבן בקרב ילדים שהתנגדו לטיפול. כלי זה נכנס לשימוש בעבודה עם אוכלוסיות מגוונות, כמו ילדים, מתבגרים, קשישים, עצורים בבתי כלא, חולים פסיכיאטריים, אוטיסטים או חולים במחלה כרונית סופנית. המאמר הנוכחי דן בטיפול בילדים, אך את עקרונותיו ניתן ליישם בעבודה עם אוכלוסיות שונות.

טיפול בעזרת בעלי חיים (AAT – Animal-Assisted Therapy) נבדל מפעילויות בעזרת בעלי חיים (AAA – Animal-Assisted Activities) ומחינוך בעזרת בעלי חיים (AAE – Animal-Assisted Education). מיושם על ידי אנשי מקצוע אקדמאיים ומיומנים בעלי מטרות טיפוליות ספציפיות בטיפול בילד. AAA ו-AAE מיושמים על ידי מחנכים, הדיוטות ומתנדבים בעלי מטרות כלליות – טיפוליות, חינוכיות או בידוריות. פעילויות אלה עשויות להיות בעלות השפעה תרפויטית על המטופל, אך אין לבלבל אותן עם טיפול, שבו חושף המטפל את עולמו הפנימי של הילד בהשפעת נוכחותו של בעל חיים כעזר טיפולי.

טיפול בעזרת בעלי חיים מבוסס על קשר רגשי ומערכת יחסים רגשית בין המטפל לילד, בין המטפל לבעל החיים, בין הילד לבעל החיים ובין בעלי החיים בינם לבין עצמם. הילד יכול להיות משתתף פעיל בכל שלב, או צופה בלבד. האינטראקציה עם בעל החיים היא רק חלק מהתהליך הטיפולי ב-AAT. המרכיב העיקרי הוא הליווי וההכוונה של הילד על ידי המטפל, תוך תיווך המטפל בין הילד לבעל החיים, ובין הילד לתהליכי הפנימיים, המובילים להתבוננות, מודעות ותובנה. נוכחות בעל החיים היא הכלי, וההתמקדות היא במטופל. בקצרה, באמצעות AAT, עובד המטפל עם המטופל על סוגיות קוגניטיביות, חברתיות, התנהגותיות ורגשיות, במטרה לחולל שינוי והתפתחות רגשית בריאה.

בדומה לגישות רבות בפסיכותרפיה, מטרת ה-AAT היא להגיע אל הילד כדי להבינו, להובילו לביטוי רגשי ולתובנות, לחולל בו שינוי ולשפר את איכות חייו. ל-AAT איכויות ייחודיות אשר הוכחו כזרזים בתהליך הטיפולי וכמסייעות בהשגת מגוון מטרות טיפוליות:

- "קשר לקשר": בעלי חיים נמצאו כמזרזי אינטראקציה

תיווך המטפל באינטראקציה בין הילד לבעל החיים, מאפשרים עיצוב והפנמה של חוקים חברתיים מקובלים, הבנה של תגובות טבעיות והגיגיות לגוון התנהגויות, קבלת אחריות כלפי האחר וכיבוד צרכיו. אינטראקציה חברתית זו מספקת גם הזדמנויות ללמוד להביע ולהבין שפה בלתי-מילולית ולפענח כוונות, המובילות להבנה והבעה מילולית ורגשית. בעלי חיים נוטים להיות סלחניים כלפי טעויות יותר מאנשים, ומאפשרים לילדים להמשיך לתרגל את מיומנויותיהם החברתיות והתקשורתיות מבלי לסבול מדחייה תמידית כתוצאה מטעויותיהם במהלך התהליך.

• אמפתיה: יכולת אמפתית היא אבן הפינה של אינטראקציה בין-אישית בריאה. במחקר שבחן מהימנות מדידת אמפתיה בילדים קטנים מצא Poresky (1990), כי אמפתיה כלפי ילדים אחרים קשורה לאמפתיה כלפי חיות מחמד. במחקר אחר, Ascione & Weber (1996) מצאו כי ניתן ללמד ילדים גישות מייטיבות כלפי בעלי חיים וכי מעורבות איכותית עם בעלי חיים קשורה באופן חיובי לגישות הומניות כלפי בעלי חיים. זאת ועוד: קיימת הכללה מגישות אלה לאמפתיה המכוונת כלפי אנשים. הטיפול שמעניק הילד לבעל החיים בזמן הפגישה מקביל לצרכים הרגשיים של הילד, אשר נחשפים בפני המטפל במהלך הטיפול בדרכים מותאמות, ומעודד התפתחות אמפתיה כלפי אחרים. בנוסף, הילד עד לאמפתיה שמפגין המטפל כלפי בעלי החיים באופן שמהווה מודל חיובי בעבורו.

• צורך בשליטה: אנשים נולדים עם צורך בסיסי להיות בשליטה על עצמם, על אחרים ועל מגוון סיטואציות, אך המציאות לא תמיד מאפשרת זאת, בייחוד במקרים של ילדים ואוכלוסיות תלותיות אחרות. הדבר רלוונטי במיוחד לקורבנות של פגיעה מתמדת, המאופיינים ברגשי חוסר אונים. Herman (1997) מצהירה כי החלמה מהתעללות תלויה בהעצמתו של השורד. האינטראקציה בין הילד לבעל החיים בטיפול מקנה לילד הזדמנויות להיות בשליטה על בעל החיים, על הסיטואציה, על עצמו בצורה יותר ראויה ומקובלת, בהזדמנות של המטפל, מזו שאליה נחשף על ידי הוריו. דבר זה תורם לתחושה החדשה של להיות בשליטה, כמו גם לבניית דימוי עצמי חזק וחיובי יותר ולהערכה עצמית ולביטחון עצמי גבוהים יותר, כולם נושאים חשובים באוכלוסייה זו.

• מגע: על אף שכולם נולדים עם צורך במגע אנושי, ההזדמנויות לכך מוגבלות. נוכחות בעלי חיים גם מאפשרת הזדמנויות למגע חם, רך ואינטימי, המובילות לתחושת

המציאות. נוכחות בעלי החיים יעילה במיוחד בעבודה עם אוכלוסייה זו, שבה משמשים בעלי החיים כגירוי מציאותי יותר למשחק, ומהווה יתרון לילדים הסובלים מהתקשורת לא-בטוחה ומיכולת הסמלה נמוכה (Thompson, 1999; Winnicott, 1965).

• הערכה עצמית: אינטראקציה ויצירת מערכת יחסים עם בעל חיים תורמות להעלאת הביטחון העצמי של ילדים (Van Houtte & Jarvis, 1995) והרגשת היכולת שלהם. הם חשים לא רק קבלה ואמון מצד בעל החיים, אלא גם כנחוצים בעיניו.

• בעל החיים כדמות התקשורת, המאפשר עיבוד סוגיות התקשורת ב'כאן ועכשיו' בתוך המסגרת הטיפולית: Bowlby (1969) התייחס לקיומה של מערכת התנהגויות התקשורת שבה נוטה הפרט לחפש קירבה לאחרים הנתפסים כתומכים. מערכת זו מופעלת כתגובה לטריגרים מסוימים, כמו בזמנים של אי-ודאות, איום או סכנה. בדיונים על מערכות התנהגות של התקשורת, Mikulincer & Shaver (2003) מצביעים על תפקידים מסוימים של דמות התקשורת: (1) כמטרה לשימור קרבה; (2) כחוף מבטחים, המזרז הקלה ממצוקות והמשרת כמקור תמיכה ונוחות; (3) כבסיס בטוח להתנסות בהתנהגות של אי-התקשורת ולפיתוח התנהגות אוטונומית. בסדרת מחקרים מהעת האחרונה, Zilcha & Mikulincer (2007) הראו, כי מערכת יחסים מתמשכת עם בעל חיים עשויה למלא את אותם הצרכים האנושיים שמספקת דמות התקשורת אנושית. יתרה מכך, נמצא כי אותם הבדלים אינדיווידואליים בהפעלת מערכת ההתקשורת הקיימים במערכות יחסים בין-אישיות, קיימים גם במערכות היחסים אדם-חיה. עובדה זו אומתה במגוון רחב של סיטואציות, כולל במסגרת הטיפולית. החוקרים הסיקו כי מערכת יחסים עם בעל חיים עשויה לספק סביבה נוחה לעבודה על סוגיות העוסקות בהתקשורת. בקצרה, בעל החיים – כחוף מבטחים, כבסיס בטוח וכדמות התקשורת – קרוב לודאי מתפקד כמאפשר, ואף משרת כרז, של התהליך הטיפולי.

• התפתחות ייצוגים ואסטרטגיות סתגלניים יותר: Marvin (1992) מתייחס לאסטרטגיות של ילדים שחוו התקשורת לא-בטוחה כתוצאה של התפתחות לא תקינה של נתיבים עקב גורמים בתוך המשפחה. הוא טוען כי ניתן ליצור התערבות שתאפשר לילד לחוות דפוסי התנהגות נורמטיביים יותר, אשר יובילו לשינוי לקראת נתיבי התפתחות נורמטיביים יותר. ב-AAT, צפייה במערכת היחסים החברתית של המטפל עם בעל החיים, יחד עם

ידי בעלי החיים (דרך תגובותיהם) ומתוך השיקוף על ידי המטפל, מתחילים הילדים להפנים את אחריותם האישית בעיצוב עולמם הבין-אישי, ולפיקך מגלים את כוחם לשנות אותו. הילדים מעיזים להתנסות בהתנהגויות חדשות ומתרגלים אותן, בתחילה בתוך ה'קבוצה' ובהמשך מחוצה לה. העיוותים הבין-אישיים של הילדים יופחתו ויכולתם ליצור מערכות יחסים מתגמלות תשתפר. החרדה החברתית שוככת, ההערכה העצמית עולה, הילדים נפתחים לאחרים, והאחרים מגיבים בצורה חיובית יותר לילדים, וכך מעודדים שינוי נוסף.

AAT כ'טיפול קבוצתי' מספק אף הזדמנויות מנקודת המבט של תיאורית יחסי האובייקט (Object-Relations Theory). הנוכחות של בעלי חיים כאובייקטים נוספים בחדר מאפשרת הזדמנויות נוספות להחצנה חוזרת של מגוון אובייקטים מעולם הייצוגים של הילד. הדבר עשוי להוביל לשחזור סיטואציות חברתיות מורכבות (מהעבר או ההווה) המוכרות לילדים, המאפשר להם לעבדן ולהגיע לתובנות לגבי תפקידם בסיטואציות אלה. נוכחות בעל החיים במסגרת הטיפולית עשויה לאפשר גם החצנה חוזרת של חלקים מייצוגי העצמי שהילד חש שהוא רוצה לעבוד עליהם. במקרה זה, בעל החיים משמש כגשר בין ילדים לבין רגשותיהם וחוויותיהם, ומאפשר לילדים לומר, 'אינני מפחד; זה הכלב שמפחד'. אז יכולים הילדים לעבוד על רגשותיהם 'מבחוץ' על ידי צפייה ו/או אינטראקציה, אפילו תוך גילום תפקידו של אובייקט אחר בהיפוך תפקידים.

הן הרעיון והן נוכחות בעלי החיים מספקים כלי רב ערך להערכה:

1. ה-CAT (Children Apperception Test) הוא גרסה פופולארית של ה-TAT (Thematic Apperception Test) המשתמש בחיות במקום בדמויות אנושיות (Bellak & Abrams, 1996).
2. כאשר לוקחים בחשבון את הקשר המוכח בין התעללות בבעלי חיים, אלימות במשפחה והתעללות בילדים (Ascione & Arkow, 1999), חשיפת ההיסטוריה של חיית המחמד המשפחתית מספקת מידע לגבי האווירה שבה גדל הילד.
3. התעללות בבעלי חיים היא קריטריון לאבחנה של Conduct Disorder (APA, 1994).
4. בתהליך קבלתם, תשאול ילדים לגבי בעל החיים שדומה להם במיוחד מספק מידע לגבי דימוי עצמי. השאלה איזה בעל חיים הם היו רוצים להיות במיוחד מספקת הבנה מעמיקה יותר של פחדי הילדים, חרדותיהם,

רווחה פסיכולוגית (Odendaal, 2000), וגם מעניקה לגיטימציה למגע ממישהו אחר. למרות שמגע פשוט וטבעי עם יצור חי אחר מרחיק את תחושת הניכור החברתי, מגע עלול להיות עניין רגיש בקרב ילדים שסבלו מהתעללות. בתוך הטיפול, בעל החיים יכול לשרת כאובייקט מעבר כאשר המטופל זקוק לנוחות פיזית דרך מגע, לאור הדעה המקובלת שמגע אינו דבר ראוי בין ילד למטפל.

- גרסיה בשירות האגו: במחקרים שבהם נמדדו לחץ דם ודופק כמדדים המעידים על חרדה, נמצא כי אינטראקציות עם בעלי חיים גורמות להפחתת חרדה (Friedmann et al., 1983), לשינויים ברמה ההורמונלית המובילים להפחתת עקה (סטריס) וכן תורמות להרגשת הנאה כללית (Odendaal, 2000) ולעלייה ביכולת לחוש הנאה (Nathans-Barel et al., 2005), המאפשרים הפחתה בהגנות בעייתיות, גדילה אישית וחיוזוק האגו, ולכן את התחזקות יכולתו של הפרט לתפקד בצורה יעילה יותר. מחקרים אלה מספקים הוכחות המחזקות את התיאוריות והמחקרים שהועלו קודם לכן לגבי בעל החיים כדמות התקשרות. Herman (1997) התייחסה לניצולי התעללות בילדות כסובלים מצורה מורכבת של הפרעה פוסט-טראומטית (PTSD), הנמצאים במצב אוטונומי של עוררות יתר. מצב זה עלול לפגוע ביכולתו של הילד להיכנס לתהליך עבודה על נושאים מהעבר. נוכחותם של בעלי חיים עשויה להפחית את עוררות היתר, להעלות את זמינותו הרגשית של הילד ולאפשר לו להשתתף בתהליך הטיפול הכרוך בקושי רגשי.

- ניתוק, אבדן ושכול: כפשוטו, נוכחות בעל חיים בטיפול עלולה להזכיר לילד חיית מחמד מהעבר שמתה, אבדה או נמסרה. בנוסף, בהיותם יצורים חיים, המציאות לפעמים חודרת פנימה ובעל חיים טיפולי עלול למות. הדבר יכול לאפשר לילד לגעת בנושאים שעיקרם ניתוק, אבדן ושכול על אדם קרוב, שלא היו עולים בסיטואציה אחרת. מעניין לציין כי רבים מעקרונות ה-AAT שהוזכרו דומים ליתרונות הטיפול הקבוצתי (ראה Yalom, 1995). הילד יזום, צופה, משתתף ומגיב לאינטראקציות חברתיות. לילד יש הזדמנות לשחזור סיטואציות חברתיות מהעבר ב'כאן ועכשיו' בתמיכתו של המטפל. הקבוצה, הכוללת את הילד, המטפל ובעלי החיים, משמשת כמיקרוקוסמוס חברתי, מעבדה בטוחה יחסית שבה מתרחשת למידה בין-אישית, כמו לימוד קריאת רמזים חברתיים ודרכים נכונות לתגובה. עדיין, ב'קבוצה טיפולית' זו הילד ניצב במרכז המפגש הטיפולי. מתוך התבוננותם בנעשה, מתוך המשוב הניתן על

וההזנחה בילדים, הראיות המצביעות על ההשפעה המקלה של מערכת יחסים בין ילד פגוע לבעל חיים על ההתנהגות ההורית העתידית של הילד, ולאור עקרונות ה-AAT והעדויות הקליניות (שיובאו בהמשך המאמר) התומכות ביעילותו הפוטנציאלית, נראה כי יש תמיכה חזקה לשימוש ב-AAT כגישה פסיכותרפית שמתאימה לשימוש עם ילדים שהם קורבנות של התעללות והזנחה.

מטרות העל בעבודתי בטיפול באוכלוסייה זו הן:

1. לרכוש את אמונם של ילדים שלהם סיבות מעטות לבטוח במבוגרים (האינטראקציות של המטפל עם בעלי החיים מעודדות את הילד לבטוח במטפל), ולהקנות למטפל תחושת קבלה (אף היא תחושה זרה לילדים אלה), המאפשרים קשר עבודה מטפל-מטופל.
2. לאפשר שינוי בייצוגים ובאסטרטגיות המנטאליים של הילדים, לדוגמה בתפיסתם את פעולותיהם וכוונותיהם של אחרים (דרך שיקוף ותיווך שלי באינטראקציה שלהם עם בעלי החיים), תגובותיהם הרגשיות וההתנהגותיות להתנהגויותיהם של אחרים (על ידי הדגמה, שיקוף, רפלקסיה, תובנה והזדמנות לתרגל עם בעלי החיים התנהגויות חדשות שנלמדו באווירה תומכת).
3. להעלות את ההערכה העצמית דרך אינטראקציות עם בעלי חיים ('החיות תלויות בי, רוצות בי, מכבדות אותי'), וכתוצאה מכך הגברת התחושה של 'מגיעה לי אמפתיה'.
4. לפתח את יכולות האמפתיה של הילד (באמצעות דיון על צורכי בעלי החיים כמו גם על צורכי הילד, התנסות בקבלת אמפתיה, הדגמת אמפתיה כלפי בעלי חיים והזדמנות לתרגל התנהגות אמפתית כלפי בעלי חיים).
5. לעזור לילד לעבד סוגיות בולטות ומאיימות הקשורות לנסיבות חייו הקשות (גדילה בבית מתעלל או מזניח, ניתוק מהיחידה המשפחתית, מגורים במרכז חירום או במרכז טיפולי, המהווים סביבה מורכבת ולא מוכרת, וכו').

דוגמאות קליניות לטיפול בעזרת בעלי חיים בילדים הסובלים מהתקשורת לא-בטוחה עקב התעללות והזנחה

אני מטפלת בעזרת בעלי חיים בילדים בגילאי 5-13 שנים, אשר חוו התעללות (נפשית, גופנית ו/או מינית) ו/או הזנחה חמורה והורחקו ממשפחותיהם. חלק מילדים אלה שוכנים כעת במרכז חירום. במהלך שהייתם במרכז (6 חודשים בממוצע) מספק להם הצוות המטפל סביבה יציבה, דואגת וטיפולית. במקביל, הצוות הטיפולי מעריך

אכזבותיהם, תחושות ריקנות ומחסור הקיימים במציאותם הנוכחית הפנימית והחיצונית גם יחד.

5. צפייה באינטראקציות של הילדים עם בעלי החיים וקיום שיחות עמם על אינטראקציות אלה, עשויים לספק למטפל מידע על אודות הבנתו של הילד ותגובותיו לסיטואציות חברתיות, וכן את מידת התאמתן או אי-התאמתן של האינטראקציות.

רציונל ה-AAT כגורם ממתן בהעברה בין-דורית של התעללות והזנחה

Zimrin (1986) מצאה כי שני משתנים מצביים משמעותיים מבחינים בין מה שהיא מכנה 'שורדים' או 'ניצולי התעללות' (אלה שהסתגלו ותפקדו כמבוגרים) לבין ה'לא-שורדים' (אלה שלא הסתגלו ולא תפקדו בתור מבוגרים). בקבוצת השורדים, המשתנה הראשון היה נוכחותו של מבוגר במהלך תקופת הילדות, מבוגר אשר השרה עליהם ביטחון, טיפל בהם באמפתיה ועודד אותם. המשתנה השני היה אחריות כלפי האחר, בין אם האחר היה אח צעיר או חיית מחמד. במילים אחרות, התנסות עם מטפל אמפתי (בעבודה על המרכיבים הרגשיים והקוגניטיביים של הייצוגים הפנימיים אצל המטופל) בתוספת האינטראקציות עם בעלי החיים (מרכיב התנהגותי המאפשר למטופל ליישם ולתרגל את השינוי בייצוגים המנטאליים), עשויה להוביל לשינוי פנימי של אסטרטגיות אשר ימנע את המשך מעגל ההתעללות. תוצאותיה של Zimrin תומכות באופן ישיר ביעילות הפוטנציאלית של ה-AAT בטיפול בילדים שהם קורבנות להתעללות והזנחה.

בהתחשב בהשפעותיה הצפויות של התקשורת לא-בטוחה, קלינאים שונים פרסמו את רשמיהם מהשפעות מקלות בלתי צפויות של נוכחות בעלי חיים על ילדים פגועים: ילדים שעברו התעללות מפתחים יכולת להציג התנהגות מטפחת הולמת, למרות שלא התנסו בחויית טיפוח וגידול ראוי מצד הוריהם. Searles (1960) התייחס למשפחות שבהן, על אף חוסר היכולת של ההורים לטפח את ילדיהם, גילו הילדים חיבה כלפי בעלי חיים. Sherick (1981) תיאר מקרה של ילדה קטנה שאמה לא הראתה שום אינסטינקט אמהי כלפיה, ועם זאת הפגינה הבת יכולות טיפול ואמפתיה גבוהות כלפי חיות המחמד שלה. Sherick טען שבמקרה זה הילדה הקטנה טיפלה בחיית המחמד שלה באופן מגונן ואוהב, בדומה למה שייחלה לעצמה.

לאור התיאוריה, המחקר והתמיכה הקלינית המוצגים במאמר זה על הגורמים הפסיכולוגיים למעגל ההתעללות

המסגרת הטיפולית

חדר הטיפול שלי מכיל את העזרים הנפוצים בטיפול במשחק (לדוגמה: בית בובות, בובות ועזרים נלווים, צעצועי כלי נשק, דמויות וחיות מפלסטיק, תחפושות, צעצועי כלי מטבח, צעצועי בנייה, משחקי לוח וקופסא, משחקי קלפים, תמונות שדרכן ניתן להמציא סיפורים, מכוניות ומשאיות צעצוע ומגוון חומרי יצירה). בנוסף, מספר בעלי חיים נוכחים בחדר (כולם גדלים בביתי, כך שהם רגילים לאינטראקציות עם אנשים), יחד עם אביזרים כמו רצועה, צעצועים לכרסום, מברשת לסירוק כלבים וגומיות לשיעור, קערות, אוכל לכלבים וקורנפלקס (כחטיף לחיות). יש גישה לכיור עם מים זורמים.

בעלי החיים האלה נוכחים בכל מפגש:

- מושו, נקבת טרייר טיבטי צבעונית עם שיער פרוותי ארוך, בעלת אישיות ידידותית ונינוחה, שבדרך כלל מקבלת את הילד בהתרגשות רבה ואז פורשת לשינה במהלך רוב המפגש אם אין משחקים איתה. מבצעת מגוון פקודות 'כשמתחשק לה' ונמנעת כאשר היא חשה תוקפנות מצד הילד (למשל, כאשר ילד מכוון אליה אקדח צעצוע). בעבור ילדים רבים, מושו היא מקור לקבלה, חום, נינוחות וביטחון.
- מלי (נוכחת בפגישות במרכז החירום), נקבת קוקטייל, לרוב חברותית אך ביישנית לעתים. אינה אוהבת שנוגעים בה. לילד נאמר כי בדיוק כמו שאנשים מסוימים אוהבים ספגטי ואחרים לא, כך יש אנשים שאוהבים שנוגעים בהם ואחרים שלא. למלי יש זכות לומר 'אל תיגע בי'. אנו מכבדים את רצונה של מלי שלא יגעו בה. זהו מסר חשוב לילדים אשר עברו התעללות גופנית או מינית.
- פינוקי (נוכח בפגישות בפנימייה ובבית הספר), הוא קוקטייל זכר, אשר לעתים אוהב עיסויים ונשיקות ולעתים 'נכנס' למצב רוח זעפני שבו הוא מאיים ונושך. אמביוולנטיות רבה אופפת את תחושות הילדים ואת התנהגותם עם פינוקי בהתמודדם עם החלקים השונים באישיותו ועם התנהגותו הבלתי צפויה. הילד חייב ללמוד לקרוא את שפת גופו של פינוקי על מנת לא להינשך.
- שלוש חולדות מעבדה: קוקו השחורה, פשוש הלבנה וציפי-ציפי השחורה-לבנה, שלושתן חברותיות ופעלתניות ביותר. לכל אחת אישיות משלה (יותר או פחות פעילה, יותר או פחות אינטראקטיבית עם אנשים, יותר או פחות פחדנית או אמיצה). בחברת אנשים הן סקרניות, אינטראקטיביות, מתרפקות ונכונות לשחק. במבט ראשון הן עלולות לעורר אסוציאציות מפחידות אצל מטופלים. יחד עם זאת, מרבית הילדים נוכחים כי הסטריאוטיפ

את הילד ומשפחתו, מטפל בילד, ומנסח המלצות למחלקת הרווחה. בנוסף אני עובדת בפנימייה לילדים ונוער שהורחקו ממשפחתם לטווח ארוך עקב התעללות ו/או הזנחה. כמו כן עבדתי כתרפיסטית בבית ספר יסודי הפועל בתוך קהילה ברמה סוציו-אקונומית גבוהה בפרוורים, שם משמשת נוכחות בעלי החיים בטיפול ככלי לזיהוי מקרי התעללות שלא זוהו קודם.

גישה טיפולית

גישתי הטיפולית ל-AAT מסווגת כטיפול לא ישיר במשחק (non-directive play therapy) (Axline, 1969), שבו הילד בוחר את הפעילויות, החומרים, הצעצועים והתמות, בעוד המטפל זורם עם הילד באופן קשוב ואינטראקטיבי. המטפל משקף את פעולותיו, רגשותיו ותהליכיו של הילד, על מנת לעודד הסתכלות פנימית ולקדם את התפתחותן של תמות בתוך ההקשר של המשחק. במהלך משחק תפקידים המטפל אמור לברר את כוונותיו של הילד ולבקש ו/או לקבל הוראות מהילד לגבי איך לשחק או איך להגיב. נקודות אלה חשובות במיוחד בטיפול בילדים פגועים הזקוקים להעצמה. בהתאם לסיטואציה וליכולתו של הילד, המטפל אמור לדון עם הילד בכוונותיו, רגשותיו, זיכרונותיו ומחשבותיו.

שאלה שעולה לעתים קרובות היא את מי מהילדים יש להפנות או לא להפנות ל-AAT. במרכז חירום נחלתי יותר הצלחה עם ילדים לא-זרביים או שלא שיתפו פעולה בטיפול, או שנמנעו מאינטראקציות עם מבוגרים באופן כללי. ילדים בעלי רמות גבוהות של חרדה, המונעות מהם לעבד במהלך הטיפול סוגיות מסוימות, יוכלו להפיק תועלת מההשפעה המרגיעה של נוכחות בעלי חיים. ילד הזקוק להיות קונקרטי או החסר יכולת רגשית להסמלת רגשות או אינטראקציות דרך חפצי משחק דוממים, יפיק תועלת מאינטראקציות עם בעלי חיים במסגרת הטיפולית.

היסטוריה של התעללות בבעלי חיים אינה מהווה אינדיקציה נגדית ל-AAT. תכופות, התנהגות זו היא סימן לכך שהילד עבר התעללות ומראה יכולת, ואף מוטיבציה, לעבוד על בעיות ביחסיו הבינ-אישיים ועל חוויות מהעבר דרך אינטראקציות ונוכחות בעלי חיים. נוכחותו ותיווכו של המטפל יעודדו את הילד לעבוד בדרך המתאימה לו ביותר על סוגיות PTSD רלוונטיות.

איני ממליצה על AAT לילדים הסולדים מבעלי חיים, אלא אם המטרה המוצהרת של הטיפול היא לשחררם מפוביה מפני בעלי חיים.

שהודבק להן עושה להן עוול.

• נענע ובננה, שני אוגרים סיביריים (לעתים מלווים בצאצאים), הנראים רכים וחמודים, אך נוטים להתחמק מאינטראקציה חברתית ועלולים לנשוך. לעתים פורצות ביניהם מריבות. האוגר הזכר חייב להיות מופרד מהנקבה ומצאצאיהם מחשש שיאכל את הצאצאים. מדי פעם, במהלך המשחק, הדבר מעלה תמות הקשורות באלימות, בגירושין ובדינמיקות משפחתיות לא פונקציונליות.

כל בעלי החיים (מלבד מושו) נמצאים בכלובים בתחילת המפגש. הילד מחליט אילו בעלי חיים להוציא ומתי. בחירותיו של הילד עשויות ליצור סיטואציה חברתית מורכבת במפגש בשל האינטראקציות בין בעלי החיים. מושו מגלה עניין וסקרנות ידידותיים כלפי בעלי החיים האחרים בחדר, לא מאיימת עליהן, אך בכל זאת מעוררת חשש אצל האוגרים ולפעמים מתרגזת על החולדות כשהן מנסות 'לגנוב' לה את העצם. יש לה מערכת יחסים חיובית מיוחדת עם אחת החולדות. בעוד החולדות מאוד ידידותיות כלפי הילדים וכלפי מושו, הן רואות את הציפור ואת האוגרים כטרף. עובדה זו מוסיפה אלמנט של סכנה ממשית אשר יש לקחת אותה בחשבון. הציפור והאוגרים אינם מהווים סכנה זה לזה אך אינם מתקשרים ביניהם. סיטואציה חברתית מורכבת זו מהווה קרקע פורייה להצפת נושאים במהלך המשחק בטיפול. הסוגיות העוסקות בסכנה מול ביטחון, ביזוי מול הגנה, תוקפן מול קורבן וכבוד מול חוסר כבוד לצרכיו של האחר, העולות באינטראקציות בין בעלי החיים או בין האנשים לבעלי החיים, הן חשובות במיוחד לילד הפגוע ומציגות הזדמנויות רבות לעבודה על ייצוגים פנימיים, כמו גם על סוגיות מעברו של הילד. אפילו נוכחות הכלובים עצמה מעלה סוגיות. בעבור מטופלים מסוימים עשוי הכלוב לייצג בית או מקלט מפני סכנה, ובעבור אחרים הוא נתפס ככלא או מלכודת.

חדר טיפול המאפשר הצפת תכנים שנתפסים כמסוכנים ועבודה עליהם (בנוכחותו של 'מטפל טוב דיו' המקנה הגנה מוחלטת, מווסת את האינטראקציות בעל חיים/בעל חיים או ילד/בעל חיים בחדר בהתאם ליכולתו של הילד להתמודד עמן רגשית, ומשקף ומכיל את תגובותיו של הילד) משמש כמעבדה ליצירת ייצוגים ואסטרטגיות חלופיים ומפותחים יותר. זוהי תמצית התיאוריה של Winnicott העוסקת בהורות רגישה אשר הוזכרה קודם.

חשוב להדגיש כי למרות התמות התוקפניות, ולעתים אף אלימות, העולות במהלך המשחק ההשלכתי של הילד, פגיעה רגשית או גופנית בבעלי החיים, כמו גם הרס חפצים בחדר,

אסורים באופן מוחלט. המסר חייב להיות כי כל אחד וכל דבר בחדר צריך להרגיש ולהיות מוגן.

חדר הטיפול הוא רק חלק מהמסגרת. בעקבות הדוגמה של Levinson and Mallon (1997) אני מאפשרת לילד לבחור את יציאתו מהחדר לטובת טיול עם מושו. תכנים רבים עלו במהלך טיולים אלה, וסביר שלא היו עולים אחרת בין כתליו של החדר.

בפינת החי הסמוכה לפנימייה, המסגרת הטיפולית הורחבה עוד יותר. מלבד האינטימיות בחדר הטיפול, לילד ניתנת האפשרות לשוטט בגן החיות. בעלי החיים בפינת החי חיים בכלובים או בחצר מגודרת, ובהם עזים, דביבונים, חמוסים, דרבנים, מגוון סוגים של ציפורים, שועלים, צבים, נחשים, דגים, שרקנים, ארנבונים, חולדות מעבדה, עכברים ואוגרים. טווסים, תרנגולות, ברווזים, אווזים ויונים נעים בחופשיות ברחבי פינת החי. דמות חשובה לילדים הייתה האחראי על פינת החי, בחור צעיר בן 21. מערכת היחסים שלו עם בעלי החיים עלתה לעתים קרובות בטיפול. ילדים נטו להשליך על השומר תפקיד של מגדל, שומר, מזניח או מתעלל.

דוגמאות קליניות לטיפול בעזרת בעלי חיים

מיקי

מיקי (בן 10) הגיע מבית שבו עבר התעללות אכזרית באופן מיוחד והציג התנהגות אלימה במרכז החירום. בעזרת האינטראקציות שיצר עם מושו בטיפול, מיקי היה מסוגל לעבוד על התנסויות ההחזקה הטיפולית המרסנת היומיומיות שעבר. במשך ארבעה מפגשים, מיקי 'החזיק' את מושו וחש את חווית ההחזקה המרסנת, במטרה להבין את כוונותיו של המחזיק. קודם לכן הוא הניח שהמחזיק מפנה תוקפנות כלפיו. בסופו של תהליך זה, מיקי הבין את כוונותיו החיוביות של המחזיק: 'אני לא רוצה שהיא תפגע בעצמה או באחרים. אני אוהב אותה ואני מחזיק אותה כדי לעזור לה!'

דני

דני (בן 6) נולד לאם חד-הורית מכורה לסמים. האם הזניחה את דני בצורה חמורה, הן מבחינה רגשית והן מבחינה גופנית, דחתה אותו באופן קבוע (כפעוט, הוא ננעל לעתים קרובות מחוץ לביתו במשך שעות ארוכות) ובחרה למלא את צרכיה על פני צרכיו. במרכז חירום, התנהגותו של דני כללה בכי בלתי פוסק למשיכת תשומת לב ואינטראקציות תוקפניות, ואף אלימות, עם המדריכים המטפלים ועם הילדים.

רחל

רחל (בת 11 בתחילת הטיפול) עברה התעללות גופנית ורגשית בידי אביה ודחייה רגשית חמורה מצד אמה. בפנימייה הפגינה רחל תנודות תכופות במצב הרוח, הביעה כוונות אבדניות 'בגלל שלאם הבית לא אכפת ממני', לעתים נאחזה בחוזקה במערכות היחסים עם המבוגרים בפנימייה ובבית הספר ולעתים כעסה עליהם. רחל ביטאה כעס רב כלפי אם הבית, אשר לא גילתה כלפיה אמפתיה בעקביות, דבר שגרם בקלות לרחל להעביר את הכעס שרחשה כלפי אמה אל אם הבית.

בטיפול, רחל התעסקה באופן קבוע בנושא של מערכת היחסים הורה-ילד. בשיחות על משפחתה, היא הביעה בקלות כעס על אביה, שהיה גרוש מאמה, אך נטתה לעשות אידיאליזציה לאמה. ההעברה הייתה ברורה כשתיארה אותי כאמא האידיאלית לכל החיות בגן החיות. בזמן האינטראקציה עם בעלי החיים שוחחנו רבות על טיפול הולם ועל הדרכים להתייחס לבעלי החיים, דבר שהיה חשוב לה ביותר וברור לי כי היה דבר שאיחלה לעצמה.

זמן קצר לפני הולדת אחותה של רחל הציעה לה אמה לשוב הביתה. כוונתה של האם הייתה כי רחל תשגיח על האחיות כדי שהאם תוכל לשוב לעבודה. העובדת הסוציאלית הבהירה לרחל מייד כי לא תורשה לשוב הביתה, ואני עזרתי לה לעבוד על רגשותיה בעקבות רצונה העז לחזור הביתה מול ההכרה כי אמה לא מעוניינת בחזרתה הביתה כבת אלא כבייביסיטר.

בתגובה לסיטואציה הרגשית הקשה שבה הייתה שרויה, החלה רחל להבחין בפערים בין הטיפול והכבוד שאנו מעניקים לבעלי החיים ולצורכיהם לבין (חוסר) הטיפול והכבוד שקיבלה מאמה. הדבר שימש בעבודה פתח לביטוי כעס מסוימים על אמה. בנקודה זו החליטה רחל 'לארגן חתונה' ביני לבין נועם, האחראי על פינת החי. היא הכריזה שמאחר ואינה מרגישה מקובלת בשום מקום אחר, היא רוצה לעבור לגור בפינת החי. חדר הטיפול שלי ישמש כחדר השינה שלה והיא תצטרף למשפחת פינת החי, ותעזור לנועם ולי לטפל לבעלי החיים. הפכנו בעיניה לייצוג של משפחה אידיאלית, ועם זאת, הדרך היחידה שיכלה לדמיין בה את אופן השתלבותה במשפחתה החדשה הייתה כבייביסיטר של לדינו.

בשנה שלאחר מכן החלה רחל לבלות מספר שעות בשבוע בפינת החי הקטנה בבית ספרה. רחל החלה לעשות פיצול בין שתי 'האימהות של פינת החי'. היה זה מאיים מדי בעבודה לבטא ולהכיר בעצבות והכעס הגדולים שחשה כלפי אמה,

במסגרת הטיפול, דני היה אימפולסיבי בצורה קיצונית, עסוק במילוי צרכיו על חשבון כל בעל חיים וכל חפץ בחדר. הסכנה להתעללות בבעלי החיים ולהרס רכוש הייתה תמידית. בכלל הרגשתי שהוא משחזר חוויות מהעבר שנגמרו בדחייה, בודק אותי האם גם אני אדחה אותו. במהלך אחד המפגשים, דני הפגין איום ממשי כלפי בעלי החיים, ולא הייתי בטוחה שאוכל להגן עליהן מסטרס ופגיעה. בסיטואציות דומות נהגתי להרחיק את הילד, אך בסיטואציה זו חששתי כי דני יפרש זאת כדחייה נוספת בשל צרכיו של האחר. למען ביטחונם העברתי את בעלי החיים להשגחתה של המזכירה עד לסיום המפגש. דני נשאר במרכז המפגש, וראה כיצד צרכיו של כל אחד מולאו כשהוא עדיין נשאר במקום תשומת הלב. במפגשים מאוחרים יותר, דני שיחק משחקי מחבואים בלי סוף, עסוק בשאלתו האם אכפת לי מספיק למצוא אותו, והאם איעלם לו מאוחר יותר. בשלב מאוחר יותר החזרתי את בעלי החיים לחדר ודני המשיך להטריד את החיות אך בצורה מתונה יותר.

במהלך הטיפול הזדהה דני עם האוגרים, בהיותם קטנים ותזזייתיים. הם היו תמיד במקום תשומת הלב שלו. במפגש שהיווה נקודת מפנה בטיפול של דני, בלי משים הוא עשה לאוגר משהו שנתפס בעיניו כהתעללות, אך למעשה היה נעים לאוגר. במקום לנזוף בו כפי שציפה, שיבחתי אותו על כך שגרם לאוגר להרגיש טוב. (דני כלא את האוגר במכל קטן מאוד, ואני הסברתי לו שאוגרים מרגישים נעים ובטוח במקומות קטנים וחשוכים). דני קפא במקומו ושאל 'אני גרמתי לו להרגיש טוב? מה עוד גורם לו להרגיש טוב?' דני היה המום מיכולתו להתנהג בצורה כה מיטיבה, כמו גם מכך שזיהיתי אותה בו. במהלך המפגשים הבאים דני היה עסוק בחיפוש אחר דרכים לעשות טוב לבעלי חיים אחרים בחדר. אט-אט דני נעשה פחות אימפולסיבי, יותר מאורגן ויותר ממוקד בטיפול.

בשל חוויותיו עם אימו, ייצוגיו את האינטראקציה מבוגר-ילד עם אחרים היו בעייתיים. דני לא הבין ולא בטח בהתנהגותם ובכוונותיהם של אחרים כלפיו, וכן לא הבין את השפעת התנהגותו על אחרים. האמפתיה הכה מועטה לה זכה בחייו מנעה ממנו את היכולת לחוש אמפתיה כלפי אחרים, כמו גם לזהות התנהגות אמפתית אצל אחרים. דרך הקשר הטיפולי עמי הצליח דני לחוש אמפתיה וקבלה. דרך הזדהותו עם האוגר, דני שינה בהדרגה את התנהגותו מהתעללות לאמפתיה ודאגה.

הגדי. הוא עיבד את נקודת מבטו האישית לגבי סוגיות נטישה ודחייה על ידי דמויות הוריות וצעק עליה: 'אני אפגע בך, אני אקרע לך את הקרניים!' הוא הרים את הגדי והרחיק אותו מדיר העזים, דבר שגרם לעז ולגדי לפעוט בנואשות אחת כלפי השני. בהמשך הפגישה בן ניסה ליישם מגוון מניפולציות במטרה לקרב אותם ולהכריח את האם לטפל בילדה, מאמצים שעלו בתוהו. למשל, הוא ניסה לקשור את האם והגדי ביחד בחבל ולהכריח אותה להניקו. כשהדבר לא הצליח שיקפתי לו 'אף אחד לא קשר אותך ואת אמך ביחד ואתה גדל ללא אמא.' בן הגיב בחיוך רחב לשיקוף.

יחד עם הבנתו את מצוקתו וצרכיו של הגדי הביע בן גם את כעסו האמיתי על התנהגותה של העז האם, כעס שהוא עדיין אינו מסוגל להביע כלפי הוריו.

יונתן

אביו של יונתן נרצח בנוכחות אמו כשהייתה נערה ובהיריון עם יונתן. יונתן (בן 9 בתחילת הטיפול) גדל עם אמו המכורה לסמים ולעתים חסרת בית. הוא לקח אחריות על חייה של אמו, והיה מגיש לה שקית לנשוף לתוכה בעת התקפי החרדה שחוותה (פעולה שמאזנת את רמת החמצן בגוף). יונתן היה נוכח בשני ניסיונות אבדניים של אמו.

במהלך הטיפול, שאז שהה יונתן במקלט החירום, הוא ניצל את האפשרות למשחק תפקידים (כמו שמקובל בטיפול במשחק) עם בעלי החיים כדרך לעבד את חוויותיו הלא תקינות כ'ילד הורי' האחראי על אימו ואת תחושת האחריות לרווחתה הרגשית. לדוגמה, במהלך אחד המפגשים לקח יונתן את תיק הרופא ושיחק תפקיד של וטרנר. הוא אמר לי להביא אליו חיה שהייתה מאוד חולה או שאפילו כבר מתה. נתבקשתי להפגין מצוקה עמוקה. אז הוא אמר: 'המצב מאוד חמור. אני לא יודע אם אוכל לעשות משהו, אך אנסה. תחזרי מחר ונראה'. אחר כך הלכתי לפינה הרחוקה בחדר לבקשתו 'עד מחר'. אז הוא לחש בשמחה: 'היא תשמח כל כך כשתחזור מחר ותמצא את בעל החיים בריא ושלם!' אז נתבקשתי לחזור אליו ולהיראות מתרגשת כשראיתי שאקבל את החיה שלי בחזרה, לאחר שחשבתי אותה למתה. נתבקשתי לחזור על סצנה זו עם כל בעל חיים. יונתן, בדיעבד, עבד על משאלתו לגרום לאמו שמחה ושחרור מכאבה על ידי הקמת אהובה לתחייה.

מאוחר יותר, התעמת יונתן עם מציאות מותה של אוגרת, אמא לאוגרים בני שבועיים. דרך מחשבותיו על המוות במשפחת האוגרים, הוא התעמת עם הנחתו שחברי משפחה חייבים למות, ומי אשם לזה, והשאלות היחידות שנשארו היו

שהפגינה דחייה גדולה כלפיה. יחד עם זאת, בנקודה זו היא חשה בטוחה במקומה בפינת החי שלנו, ובידיעה שאנו לא נדחה אותה. הדבר אפשר לה לראות באחראי פינת החי בבית הספר כ'אם הטובה' ולראות בנועם ובי 'הורים לא הולמים'. רחל הביעה כלפינו את הכעס והדחייה שחשה כלפי הוריה, תוך האשמתנו בהזנחה ובהתעללות בבעלי החיים בפינת החי שלנו. היא איימה לעזוב את הטיפול ולא לחזור לעולם לפינת החי, אך לא החמיצה אף מפגש.

בשנה השלישית קיבלה רחל אפשרות לבחור בין המשך הטיפול עמי לבין טיפול באמנות בבית ספרה. כדחייה סופית, היא בחרה לסיים את הטיפול עמי. עם זאת, המשכנו להיתקל זו בזו בכל שבוע מחוץ למשרדי הפנימייה. על אף חרדתה הראשונית, רחל נוכחה לגלות כי כעסה כלפיי לא גרם לדחייתי אותה, אלא להיפך, המשכתי לקבלה ולהתעניין בה. בשיחות המסדרון הקצרות שלנו, נראה היה כי רחל מצליחה לעשות אינטגרציה ולקבל הן את רגשותיה החיוביים והן את רגשותיה השליליים כלפיי וכלפי האחראי על פינת החי בבית ספר, בידיעה שהיא יכולה להיפרד ממני מבלי לאבד אותי.

דרך השלכותיה על 'משפחת' פינת החי, עבדה רחל על סוגיות של הכחשה, ולאחר מכן כעס, ולבסוף הראתה שיפור רב בייצוגיה יחסים תוך-משפחתיים בריאים יותר. נטיותיה האבדניות שככו בתוך 3 חודשים מתחילת הטיפול, ייתכן שהודות להעברתה את תפקיד 'האם הדואגת' אליי ויכולתה לקבל ממני הקשבה והכלה להן כה נזקקה.

בן

בן (בן 6 בתחילת הטיפול) ננטש על ידי אמו (בסמוך לסיומו של אשפוז פסיכיאטרי) בעודו תינוק, וחווה דחייה בלתי פוסקת מצד אביו האלים. בגיל 3 הוצא בן מביתו ומאז הוא גדל בפנימייה. בן מתקשה מאוד בביטוי רגשות, כמו גם בדיבור עליהם. הוא מאופייין בהתפרצויות זעם ואלומות כלפי מבוגרים וילדים, ובעל סף תסכול נמוך.

דרך האינטראקציות של בן עם עגל שהופרד מאימו והשלכתו עלי את תפקיד האם החלופית ('ננסי, הוא בוכה, תניקי אותו!') כוונתו הייתה שאשים את אצבעותיי בפיו של העגל במטרה לענות על אינסטינקט המציצה שלא מקבל מענה ואף לספק לו את צרכיו הראשוניים לחום ותזונה שרק אם תוכל להעניק לבנה) ותגובתו כשמצא ביצה נטושה ('אנחנו חייבים להכין כלוב נקי, חם ומוגן בשביל הביצה, כי אמו לא תחזור לעולם'), בן מסוגל היה לעבוד על ייצוגים יותר נורמטיביים של טיפול בתינוק. בנקודה מאוחרת יותר בטיפול, בן היה מוקסם מעז אם שסירבה להניק את ילדה,

להיות מתוק, חם ומתרפק עם אנשי אמונו, אך תוקפני למדי כאשר חש מאוים, שני מאפיינים שאפיינו גם את דוד. דוד היה הילד היחיד שפינוקי שיחק עמו באיומים אך לא במטרה לנשוך. במקביל, דוד יכול היה לשחק עם פינוקי מבלי לאבד את סבלנותו, אפילו אם היה נשרט מדי פעם. הם הגיעו לידי הבנה ואמון זה כלפי זה.

ההבנה הביאה את דוד לכדי הזדהות מסוימת עם פינוקי. משחק תפקידים שהתפתח מיוזמתו של דוד דרך הזדהות זו נמשך שלושה מפגשים. דוד 'התקשר' אליי מספר פעמים 'בטלפון', רק כדי לנתק לי. במהלך המפגש הבא הוא המשיך 'להתקשר'. כאשר שאלתי לעצתו של דוד לגבי כוונותיו של 'האיש' שמתקשר אליי, הוא הרים את כתפיו כמסמן לי שגם הוא לא יודע. אמרתי, 'יכול להיות שמישהו מנסה לעצבן אותי או אולי מחפש עזרה'. 'האיש' התקשר חזרה ואמר כי הוא מתקשר מ'צער בעלי חיים' וכי ברשותו גוזל קוקטייל נטוש. ידוע לו כי אני יודעת לטפל טוב בגוזלים נטושים, וקיווה כי אבוא לקחת את הגוזל הקטן ואציל אותו. כאשר ביקשתי פרטים נוספים, 'האיש' נתן לי את הכתובת של הפנימייה ואת שמה של אם הבית של דוד ואמר כי הגוזל מחכה לי שם. תגובתי הייתה ש'הגוזל באמת מרגיש שהוא צריך להינצל!' במפגש לאחר מכן, 'האיש' התקשר בכעס רב על כך שלא באתי להציל את הגוזל, אשר כתוצאה מכך כבר מת. באותו רגע עבר דוד למשחק תפקידים תוקפני ביותר והציג תכנים אלימים. הוא סיפר את הסיפור תוך שימוש בשלוש בובות המייצגות שלושה אחים, כשהוא האב, והתעלל גופנית ורגשית בשלושת בניו ללא הרף. שאלתי היכן האם. 'האמא מתה לאחר שהאח הצעיר נולד, אבל זה לא חשוב מכיוון שגם ככה בכלל לא היה אכפת לה ממנו'. הוא נתן לי את תפקיד העובדת הסוציאלית אשר ניסתה לעזור לבנים, אך נותרה חסרת אונים. לבסוף אמר, כי הבנים אוהבים את האב, מכיוון שהוא כל מה שיש להם.

במפגשים קודמים עם דוד נחשפתי לפיסות מידע על אודות מערכת היחסים שלו עם אביו (כולל זיכרון לגבי איומו של אביו לזרוק אותו מהחלון של דירתם בקומה העשירית), אך דרך הזדהותו של דוד עם פינוקי ודרך אכזבתו מ'הגוזל' שלא ניצל, יכול היה דוד בפעם הראשונה לתאר את תפיסתו לגבי משפחתו. חשוב לציין כי העובדת הסוציאלית של דוד חשדה בהתעללות מצד אביו, אך דוד סרב לדון באביו בכל פורום מלבד בטיפול עמי.

ברור לי כי דוד יכול היה לבטא את עצמו דרך AAT הודות לנוכחותו בעולם בעלי החיים: הביטחון, החום והקבלה שסופקו על ידי מושו, הזדהותו של דוד עם פינוקי ביחד עם

מי, כמה ומתי. באמצעות ההשלכות על משפחת האוגרים, התעמת יונתן עם הפנטזיה שלו כי יש אפשרות שמותו שלו יהווה תחליף למותה של אימו וכך היא תינצל. לאחר מכן השליך עלי את האחריות על מותה של האם ואת האחריות למותה של כל משפחת האוגרים, ובכך ניקה עצמו מהאחריות לגורלו של האחר. יונתן עיבד בבירור את תחושות אחריותו לניסיונות ההתאבדות של אימו ופירוקה של משפחתו, עדיין בתחושה שהמוות היה בלתי נמנע. לבסוף הוא הגיע למסקנה שלא הוא, ואף לא אני, צריכים להיות אחראיים לחייהם או למותם של חברי משפחה.

717

דוד (בן 8 בתחילת הטיפול) התגורר בפנימייה, יחד עם שני אחיו המבוגרים ממנו, במשך שלוש שנים בטרם הגיע אליי לטיפול. הוריו התגרשו בעקבות אינטראקציות אלימות ואחיו הבכור, הדמות המטפלת היחידה של דוד, הועבר לפנימייה אחרת. אביו של דוד, מטפלו העיקרי, גילה התעניינות רגשית מועטה בדוד, נקט באלימות כלפיו והיה בעל היסטוריה של התמכרות לסמים ומעצרים בעקבות ביצוע פשעים. אמו לא הייתה מעוניינת בכל קשר עמו וראתה אותו רק כשהוכרחה. דוד הוא ילד מבריק הסובל מחרדת נטישה ופחד מחוסר וודאות, וכן נרתע מאוד מקשרים עם מבוגרים. לדוד סף תסכול נמוך מאוד, ובשל התפרצויותיו האלימות באופן קיצוני הן כלפי מבוגרים והן כלפי ילדים, הוא נחשב מסוכן. דוד סירב לכל קשר משמעותי עם כל מבוגר בפנימייה או בבית הספר.

מטרתי הראשונית בטיפול עם דוד הייתה יצירת קשר. בשנה הראשונה דוד ביסס עמי קשר דרך מושו, כמו גם דרך משחקי מחבואים אינסופיים באזור פינת החי. מושו עזרה לי למצוא אותו, ועזרה לו למצוא אותי. אם התקשינו למצוא את דוד, קיבלנו ממנו רמזים – דוד רצה שנמצא אותו. במהלך השנה השנייה המשחק נמשך אך נוספו לו שיחות קלות על משמעותם של חברים, משפחה, רגשות, ערכים ומגוון סוגיות מהחיים. רבים מדיונים אלה התרחשו תוך שדוד מתרפק על מושו. עד מהרה התברר כי פחד וחוסר אמון היו עניינים מהותיים בעבורו, אך מה שעלה בצורה החזקה ביותר היה כעסו על כך שלא כיבדוהו, הקשיבו לו והאמינו לו. דוד הוקסם מהרעיון שבטיפול הוא זכה לכבוד, להקשבה ולאמון.

לאור הייחוס השגוי שעשה לפעמים לכוונותיהם של אחרים (לעתים קרובות פירש את כוונותיהם של אחרים לעזור לו כאיום), מעניין לבחון את מערכת היחסים המדהימה שהתפתחה בין דוד לפינוקי, הקוקטייל שיכול

בהתנהגותה במהלך השנה שטופלה אצלו סימנים מחשידים להתעללות בביתה. בתחילת הטיפול אצלי דיברה חנה על סודות משפחתיים שאסור היה לחשוף. למרות זאת, במהלך האסוציאציות המוקדמות שלה לגבי פינוקי כמפחד, ובהמשך מפחיד, עיסוקה בפינוקי קורבן פוטנציאלי ושימושה בפינוקי כגשר לקשר אלי וכתוצאה מכך נכונותה לבטוח בי, הייתה חנה מסוגלת לבטא את חוויותיה ורגשותיה, מה שהוביל לחשיפת סודות משפחתיים ובסופו של דבר לשינויים במסגרת המשפחתית.

שמעון

שמעון (בן 8), ילד אינטליגנטי וורבלי במיוחד, הסובל מתסמינים של ADHD, הובא למרכז החירום לאחר התעללות פיזית ורגשית קשה מצד אמו בניסיונות לחנך אותו. האם הסגירה עצמה לרשויות מפחד שתמשיך לפגוע בו. הוריו התגרשו שלוש שנים קודם לכן בשל אלימות של האב, המכור לסמים, כלפי האם. עדיין לא ברור האם גם שמעון היה קורבן להתנהגותו האלימה של האב. התנהגותו של שמעון נחשבה לתוקפנית ובלתי נשלטת, הן בבית והן במסגרות חינוכיות, עוד מהיותו בן שלוש. שמעון הוא ילד חרדתי, והתנהגותו מאופיינת בחילופי מצב רוח קיצוניים, אימפולסיביות וקפיציות בתגובה לתנועות או צלילים פתאומיים. סביר להניח שאלה תסמינים של PTSD בשל חוויותיו כקורבן לאלימות פיזית.

מדריכי מרכז החירום דיווחו על ניסיונותיו לפגוע בכלב שהתגורר במקום, שאותו שמעון אהב. כאשר מדריך שאל אותו מדוע ביקש לפגוע במישהו שהוא כה אוהב השיב שמעון: 'מה הקשר?' תשובתו לא הייתה מפתיעה בהתחשב ברקע שלו, כבן לאמא שגם אוהבת וגם מתעללת.

בתחילת הטיפול הראה שמעון זיקה טבעית לבעלי חיים, במיוחד למושו ולחולדות, ונהנה ממשחק עדין וחיבוקים איתם. במקרים רבים, חלקם אמיתיים וחלקם פרי דמיונו, הוא כמעט פגע בבעלי החיים כתוצאה מתנועות חדות, ובכל פעם הראה חרטה, שלהרגשתי הייתה אותנטית. למרות זאת, שמעון סיפר לי מיוזמתו ובחופשיות על מנהגו להתעלל בחתולי רחוב 'בשביל הכיף'.

לאחר זמן קצר עבר הטיפול לשלב חדש (שנמשך מספר רב של פגישות), שבו שמעון החל לרדוף להנאתו ולנסות להבהיל את החולדות ואת מושו, ובו זמנית הפגין כלפיהם אהבה גדולה. שמעון מסוגל היה להסביר כי הכיר היטב את תחושת הפחד, ושהוא נהנה לראות כיצד הוא נראה אצל אחרים. כשציניתי בפניו באחת הפעמים כי אני מרגישה

התנסותו ביצירת הבנה הדדית עם פינוקי, המשחק והטיפול בחולדות ובאוגרים, ולבסוף – תפיסתו שאני חלק מהחום, הקבלה, האמון והעולם שנותן כבוד, אפשרו לו לבטוח גם בי. בעקבות אמון זה יכול היה דוד לעבד סוגיות רבות בטיפול, כמו גם לשנות את ייצוגיו לגבי טווח האפשרויות במערכת יחסים חיובית ילד-מבוגר.

חנה

חנה (בת 7) הופנתה אליי על ידי פסיכולוג בית הספר היסודי על רקע היותה ילדה עצובה ומבודדת חברתית. היא עברה תרפיה התנהגותית שנתיים קודם לכן למשך שנה בשל בעיות התנהגותיות בבית. הוריה תיארו אותה כילדה מאוד חרדתית. בחדר הטיפולים היא התנהגה איתי בצורה בלתי מותאמת ונטולת עכבות החל מהפגישה הראשונה, כשהיא מחבקת אותי ומחייכת אליי בהערצה, ומגלה סימנים של התקשרות לא-בטוחה. החרדה באה לידי ביטוי בפחד לסגור את דלת החדר ועיסוקה המתמיד בסכנה שמהוות החולדות לפינוקי הקוקטייל.

חנה גילתה עניין רב בפינוקי. באחת מפגישותינו המוקדמות, בתגובה לחבטות שחבטה על סורגי כלובו והפחדתו של פינוקי, שאלתי אותה האם מישהו אי פעם הפחיד אותה כפי שהפחידה זה עתה את פינוקי. בעודה פורצת בבכי השיבה 'כן, כמו הבוקר כשאבי ליטף אותי בטוסיק. אני לא אוהבת כשהוא עושה את זה. הוא עושה את זה כל פעם.' 'איך את מרגישה כשהוא עושה לך את זה?' 'זה לא נעים לי.' 'האם את אומרת לו להפסיק?' 'לא, אני יכולה.' 'למה לא?' 'כי אני ישנה ולא יכולה לזוז.' אני מאמינה כי היא תיארה סוג של שיתוק בתגובה לסיטואציה של ניצול מיני על ידי אביה. ההזדהות של חנה עם פינוקי כנתון בסכנה ומפחד אפשר לה לדבר על חוויותיה שלה.

בפגישות מאוחרות יותר, שינתה חנה את שימושה בפינוקי כדי לייצג את הוריה. למרות שלעתים היא סיפרה לי בשמחה על גילויי האהבה של הוריה כלפיה, ברגעים שפינוקי הפך לעצבני בהתנהגותו המאיימת, חנה סיפרה על הדמיון בין הוריה לבינו כשהכו אותה, לעתים בכל הגוף. היא אף הדגימה בפני כיצד אביה חנק אותה. להוריה היו שני צדדים, כמו לפינוקי. היא אמרה כי היא העיזה לספר לי כל זאת (שלא סיפרה לאף אחד אחר) מפני שהיא ראתה איך טיפלת כל כך יפה בחיות שלי וקיוותה שתזכה לאותו היחס ממני.

בתחקור של חנה, אחיה הצעיר והוריה נחשפה תמונה מתמשכת של התעללות מהתקופה שחנה הייתה קטנה מאוד. שוחחתי עם המטפל הקודם שלה, שאמר כי לא מצא

הדבר מנע ממנו לעבד את חוויותיו ורגשותיו ואת כעסו על אמו ממרחק בטוח, במרחב הפוטנציאלי של משחק. גם בתחום זה הראה שמעון שינוי. לקראת סיום הטיפול שמעון הרים סכין פלסטיק והחל לדחוף אותה לתוך כלוב החולדות. אמרתי 'אוי, לא, מה אתה עושה לחולדות?' והוא השיב, 'הורג אותן.' 'מי אתה?' שאלתי. 'בנם!' הוא השיב. זה קרה שתי פגישות קודם להעברתו לפנימייה. בפגישה האחרונה הוא טען כי הוא חושב שלא יתעלל יותר בחתולים משוטטים.

שמעון הראה סימני דחק פוסט-טראומטיים (PTSD), והיה נתון במצב של עוררות יתר תמידית, כשהוא לכוד במעגל של שחזור מתמשך של המציאות הטראומטית של משפחתו. השלכתו את פחדיו על החולדות ואת היותו קורבן התעללות מצד אמו על גורי האוגרים, יחד עם השיקוף המתמשך שלי למחשבותיו ורגשותיו, סייעו לשמעון למצוא את המילים לרבות ממחשבות ותחושות אלה. הדבר תרם ליכולתו לעבד את התנסויותיו, מחשבותיו, תחושותיו, התנהגותו – הן מן העבר והן בתוך הסיטואציה הטיפולית, וכן תרם לשינוי מביטוי התנהגותי ליכולת לשוחח. בתחילת התהליך הטיפולי, שמעון חש בסכנה פוטנציאלית, לא רק כלפיו אלא גם סכנה הנובעת מתוכו. התעקשותי על ביטחון כלפי כל הנוכחים בחדר אפשרה לו לחוש בטוח, לחוש מוגן מפני השלכות התנהגותו המסוכנת הפוטנציאלית וכן לקבל את ה'לוקסוס' שבו לא היה מורגל, במטרה להתבונן בסיטואציה ובתפקידו בה ולעבד סוגיות. השיקוף שלי, יחד עם תחושת הביטחון שהחל לחוות בהדרגה, תרמה, קרוב לוודאי, ליכולתו להיכנס למשחק תפקידים מדומיין, שבאמצעותו שמעון יכול היה להתחיל לעבד את כעסו על הוריו ללא חשש מסכנה.

תהליך זה אפשר לשמעון להכיר, כמו גם להתאמן על מודל, או דרך, אלטרנטיביים לאלה שהכיר קודם לכן. הוא גילה כי הוא עלול להפסיד את האהובים עליו אם הוא פוגעני כלפיהם, ולעומת זאת אלה שעליהם הוא בוחר להגן ואותם הוא בוחר לאהוב ירצו בקרבתו. שמעון גילה את הקשר הנורמטיבי בין איכותם של התנהגות בינאישית לקשר בינאישי, מודל שיסייע לו בהקשרים נורמטיביים נוספים.

התהליך הטיפולי של שמעון הסתיים באופן בלתי נמנע בטרם עת בשל מעברו לפנימייה. תהליכים החלו ותובנות נרכשו, והתנהגותו השתנתה בפרק זמן כה קצר, שאני בספק אם הם יכלו להתרחש במסגרת טיפול במשחק מסורתי יותר. כמו בכל פסיכותרפיה, לשמעון דרוש היה זמן נוסף להפנים ולשמר את השינויים שהתרחשו בחדר הטיפולים, ולכונן שינוי בייצוגי המנטאליים של אינטראקציות עם אחרים בסיטואציות שונות, שיתורגמו, בהמשך, לשינוי

שהוא מרשה לעצמו לנסות להבהיל את בעלי החיים משום שידע שאעצור בעדו הוא הגיב: 'ברור!' כששאלתי מה יקרה אם לא אציב גבולות להתנהגותו כלפי בעלי החיים הוא נראה עצוב ואף מבוהל ואמר: 'זה יהיה רע, רע מאוד!' חשתי כי הוא נאבק בנושאים של התעללות מול הגנה, כשלפניו עמדו אפשרויות שטרם הכיר.

בערך באותו זמן התרחשה המלטה של ארבעה אוגרים. שמעון התבונן מרותק באם הנושאת את גוריה למקומות שונים בכלוב. הוא תפס את התנהגותה של האם כהתעללות (היא נושאת אותם בפיה וגוררת אותם). כששאלתי אותו באשר למחשבותיו ורגשותיו לגבי התנהגותה הוא השיב 'לא עניין גדול, היא פוגעת בילדיה, זה מה שהורים עושים.' בשלב זה שמעון לא היה מסוגל לכעוס על אם הפוגעת בילדיה, הן אמו שלו והן האם המושלכת על האם האוגרת.

במהלך הזמן, שמעון שאל למה החולדות בורחות ממנו ורצות אלי, והסברתי לו שהן רצות אלי בכל פעם שהן מפוחדות, בידען שתמיד אגן עליהן וארגיע אותן, ושאלתי הן יודעות שאין צורך לפחד. הסברתי לשמעון שיש להן זכות לא לפחד ולא לקבל מכות. ההסבר ריתק אותו. זמן קצר לאחר מכן שמעון חזר מביקור בבית וסיפר בהתרגשות שהצליח לברוח מאמו כשניסתה להכותו. הטיפול עם החולדות פתח בפניו את האפשרות שמוותר לו, כמו שמוותר לחולדות, לברוח ממקור איום.

השינוי האמיתי בהתנהגותו חל כאשר שמעון הביע עצב על כך שהחולדות ברחו ממנו וכבר לא חיפשו את חברתו כמו פעם. הערתי כי החולדות העדיפו פחות להיות בחברתו בשל התנהגותו המאיימת, ושהן מעדיפות להיות במחיצת מישהו שעמו הן חשות בטוחות. זמן קצר לאחר מכן הכריז שמעון כי הוא ראה מספיק כיצד נראה הפחד, ושאני צריך להפחיד אותו יותר. חשבנו ביחד כיצד יגרום להן לחוש שוב בנוח איתן, וההתנהגות התוקפנית המכוונת כלפי בעלי החיים נעלמה. הוא הצליח לשקם את יחסיו עם החולדות, שחזרו לחפש את חברתו.

כעת, לראשונה, שמעון החל להפגין כעס כלפי התנהגות הורית מתעללת. פעם אחת כשהבחין בשריטה על בטנו של אחד הגורים הוא צעק על אמה אוגרת 'אני אהרוג אותך אם תפגעני בתינוקות שלך שוב!'

לאורך כמעט כל שהותו במרכז החירום ובטיפול אצלי שמעון לא היה מסוגל להיכנס למשחק תפקידים. בכל פעם שבחן את אחד הצעצועים ואני נכנסתי בעדינות למשחק תפקידים, הוא הפך די מוטרד וצעק, 'תפסיקי!' נראה לי שחשש להיכנס לעולמו הפנימי ולפגוש את מה שהיה שם.

לא לבטוח במבוגרים. לפיכך, נקודת הפתיחה של מערכת היחסים ילד-מטפל תבוסס ביתר קלות מאשר במסגרות טיפוליות אחרות.

טיפול בעזרת בעלי חיים מתרחש באזור הדמדומים שבין מציאות למשחק. הטיפול כולל היבטים הן של משחק והן של מציאות, ולכן מאפשר לילד לנווט ביניהם בהתאם לצרכיו ותהליכיו הפנימיים. הילד עשוי להפיק תועלת מהיתרון שבמשחק או מהיתרון שבמציאות, או לשלב את שניהם. אם האחד נעשה קשה מדי, עשוי הילד למצוא מפלט בשני כדי לנוח ולאגור כוח לעבודה נוספת בתוך הטיפול. בדומה לכך, מטפלים יכולים להפעיל שיקול דעת ולבחור אם להדגיש מציאות, לעורר משחק דמיוני, או לשלב בין השניים, תלוי במצב ההגנות של הילד, תכני עולמו הפנימי, השלב בטיפול, ומצבם של הכוחות הפנימיים באותו שלב. גמישות המעבר בין משחק למציאות חשובה במיוחד לילדים הסובלים מהתעללות אשר רמות החרדה שלהם נוטות להיות גבוהות מאוד ואשר לעתים קרובות הם בעלי יכולת הסמלה נמוכה מדי מכדי להשתמש בה במשחק, לצורך עיבוד התכנים הקשים.

מנקודת מבטה של תיאורית ההתקשרות של Bowlby, טיפול בעזרת בעלי חיים מספק כמה נתיבים, על ידי עבודה על קוגניציה, רגש והתנהגות, לשינוי ייצוגים פנימיים של אינטראקציות הורה-ילד, כמו גם של אינטראקציות בינאישיות כלליות. ההשפעה החיובית של הטיפול על ההערכה העצמית והיכולת לאמפתיה קשורה לשינויים אלה. היחסים הבינאישיים בין הילד, בעלי החיים והמטפל בתהליך הטיפולי מספקים אפשרויות רבות להתנסויות ולסיטואציות בינאישיות. במנחים של תיאורית יחסי האובייקט, נוכחות בעלי החיים מאפשרת לילד להשליך על בעלי החיים ולשחזר סיטואציות חברתיות שסייעו לו לעבד סוגיות וליישם תובנות במקומן הראוי. מנקודת המבט התיאורטית של Crittenden באשר להשפעת DRs על אסטרטגיות הגנה על העצמי, חוויות וסיטואציות אלה והרגש הנובע מהן אצל הילד, בליווי המודעות והשיקוף מצד המטפל המאפשרים הכרה ושיקוף של התחושות והתכנים העולים בטיפול, מעודדות את התפתחותם של DRs חלופיים ומשוכללים יותר. חווית הטיפול, הנערכת בסביבה בטוחה, מכילה ומאפשרת, מניחה לזמן הדרוש לתהליך זה להוביל לאינטגרציה רפלקטיבית, ולפיכך לאסטרטגיות מתאימות וסתגלניות יותר, לפחות טעויות ייחוס, ולתגובות התנהגותיות המתרחשות מתוך מודעות, המהוות תגובות מתאימות יותר ליכולות בגרות חדשות.

באינטראקציות עם אחרים מחוץ למסגרת הטיפולית. הפנימייה הביאה בחשבון את התהליכים והתובנות שהתרחשו בטיפול של שמעון עמי והטיפול הנוכחי שלו נבנה עליהם. בהמלצתי, שמעון ישתתף בטיפול קבוצתי בפינת החי בתוך הפנימייה, אשר יש לקוות שיאפשר לו להמשיך את התהליך שאותו החל בנוכחות בעלי החיים שלי, בשפה הטיפולית שהייתה כה מרובת אפשרויות בעבורו.

דיון

הדוגמאות שהובאו במאמר זה מדגימות כמה מחוזקותיו של טיפול בעזרת בעלי חיים בילדים אשר סבלו מהתעללות ו/או הזנחה קשה. מיקי היה מסוגל לשנות את תפיסותיו לגבי כוונות האחרים כלפיו באמצעות משחק תפקידים שבו שימש מושו. במהלך האינטראקציות עם בעלי החיים והתיווך והשיקוף שלי, יכול היה דני לשנות את הייצוגים הפנימיים שלו, לשנות את התפיסה העצמית שלו ולפתח את יכולתו להיות אמפתי.

בעזרת השלכות על חיות בפינות חי כחברי משפחה, בן ורחל היו מסוגלים לעבד את פחדיהם מיחסים ומחוויות הזנחה ודחייה שחוו מצד אמותיהם, וכן לגלות מודלים ראויים יותר של אינטראקציות אס-ילד. באמצעות משחקו כרופא המטפל בבעלי חיים, יונתן ביטא את תקוותו למנוע מוות כמו גם את תחושותיו כילד הורי. המציאות הבלתי נמנעת של מותה של אמא אוגרת זרזה את עבודתו על תחושות האחריות שחש כלפי מות אביו והתנהגותה האובדנית של אמו, והסתיימה בויתור על אחריות זו. בעזרת משחק השלכתי, המזורז על ידי הזדהותו עם הקוקטייל בטיפול, ביטא דוד מצבים פסיכולוגיים של חרדה ויאוש לצד תקווה. פינוקי שימש ככלי קיבול המאפשר לחנה להביע את חוויות ההתעללות הקשות מצד הוריה, ובסופו של דבר הוביל לטיפול משפחתי ולשינוי בדפוסי ההתנהגות והתקשורת המשפחתיים. שמעון היה מסוגל להחצין את חוויותיו, ולעבד אותן ואת מחשבותיו ואת האפקטים הרגשיים הנלווים להן, לפתח אסטרטגיה חלופית ומודל יותר נורמטיבי להתנהגות בינאישית, ולתרגל זאת במסגרת הטיפולית.

בקצרה, טיפול בעזרת בעלי חיים מספק מספר יתרונות לטיפול בילדים שעברו התעללות או הזנחה הסובלים מהתקשרות לא־בטוחה והשפעות של טראומה. נוכחותם של בעלי החיים מספקת אורה מרגיעה ופחות מאיימת לטיפול, המאפשרת לילד לעבד סוגיות טראומתיות. היחסים בין המטפל לבעלי החיים הופכים את המטפל לפחות מאיים וליותר ראוי לאמון בעיני ילד בסיכון, ילד שיש לו סיבה טובה

- Family Physician*, 59(6), 1577-1590.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. London: Routledge.
- Bretherton, I., & Munholland, K.A. (1999). Internal working models in attachment relationships: A construct revisited. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 226-248). New York: Guilford Press.
- Cicchetti, D. (1990). The organization and coherence of socioemotional, cognitive, and representational development: Illustrations through a developmental psychopathology perspective on Down syndrome and maltreatment. In R.A. Thompson (Ed.), *Socioemotional development* (Nebraska Symposium on Motivation, 1988) (pp. 256-366). Lincoln: University of Nebraska Press.
- Corson, S., Corson, E., Gwynne, P., & Arnold, E. (1977). Pet dogs as non-verbal communication links in hospital psychiatry. *Comprehensive Psychiatry*, 18, 61-72.
- Crittenden, P. M. (1999). Danger and Development: The Organization of self-protective strategies. In J. Vondra & D. Barnett (Eds.), *Monographs of the Society for Research on Child Development*, 64(3), 145-171.
- Crittenden, P. M. (2006). Why do inadequate parents do what they do? In O. Maysel (Ed.), *Parenting representations: Theory, research and clinical implications* (pp.388-433). Cambridge: University Press.
- Crockenberg, S. (1995). Toddlers' reaction to maternal anger. *Merril-Palmer Quarterly*, 3, 361-373.
- Egeland, B., Jacobvitz, D., & Papatola, K. (1987). Intergenerational continuity of parental abuse. In J. Lancaster & R. Gelles (Eds.), *Biosocial aspects of child abuse* (pp. 255-278). San Francisco: Jossey-Bass.
- Egeland, B., Jacobvitz D., & Sroufe, L.A. (1988). Breaking the cycle of abuse. *Child development*, 59, 1080-1088.
- Feshbach, N.D. (1989). The construct of empathy and the phenomenon of physical maltreatment of children. In D. Cicchetti & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment* (pp.349-373). New York: Cambridge University Press.
- Feshbach, N.D., Feshbach S., Fauvre M., & Ballard-Campbell M. (1983). *Learning to care*. Glenview, IL: Scott, Foresman.
- Fonagy, P. (1999). Psychoanalytic theory from the viewpoint of attachment theory and research. In J. Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp.595-624). New York: Guilford Press.
- Friedmann, E., Katcher, A., Lynch, J., & Messent, P. (1983). Social interaction and blood pressure: Influence of animal companions. *Journal of nervous and mental disease*, 171, 461-465.

בהתייחס למסגרות תיאורטיות אלה, טיפול בעזרת בעלי חיים מאפשר הזדמנויות רבות יותר לחולל שינוי בקרב ילדים להורים פוגעים, בתקווה שימזערו את ההעברה הבינ־דורית של התעללות והזנחה.

מאמר זה הציג עדויות תיאורטיות וקליניות שיש בהן כדי להוביל להצדקת הכנסתם של בעלי חיים לטיפול פסיכותרפיה בילדים עם דפוסי התקשרות לא־בטוחה. ספרות בנושא הערכה קלינית של טיפול הנעזר בבעלי חיים בולטת בחסרונה. אני מקווה כי מאמר זה ואחרים כמותו יעוררו מחקר אקדמי בתחום, שבתורו יסייע לנו להבין טוב יותר את האפשרויות הגלומות בטיפול בעזרת בעלי חיים.

הערה

כל השמות שוננו על מנת להגן על אנונימיות הילדים.

תודות

אני רוצה להודות לדקלה צור ממכללת אורנים, שהכירה לי את עולם הטיפול בעזרת בעלי חיים, לסגל (במיוחד למנהלים איציק משניות וגיל גנור, ולמדריכות שלי אפרת בינהקר ומירי ירימי) ממרכז החירום לילדים בסיכון 'אהבה' שבקריית אתא, על אמונתם בי בלב שלם ותמיכתם בי ובתחום הטיפול בעזרת בעלי חיים לאורך כל הדרך, ולאחי מיכאל פריש שתמיד שם בשבילי.

ביבליוגרפיה

- American Psychiatric Association. (APA). (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th Ed.). Washington, DC: Author.
- Ascione, F.R. (1999). The abuse of animals and human interpersonal violence. In F.R. Ascione & P. Arkow (Eds.), *Child abuse, domestic violence, and animal abuse: Linking the circles of compassion for prevention and intervention* (pp.50-61). West Lafayette: Purdue University Press.
- Ascione, F.R., & Arkow, P. (Eds.). *Child abuse, domestic violence, and animal abuse: Linking the circles of compassion for prevention and intervention*. West Lafayette: Purdue University Press.
- Ascione, F.R., & Weber, C. V. (1996). Children's attitudes about the humane treatment of animals and empathy: One year follow up of a school-based intervention. *Anthrozoos*, 9(4), 188-195.
- Axline, V. (1969). *Play Therapy*. New York: Ballantine.
- Bellak, L., & Abrams, D.M. (1996). *The T.A.T., the C.A.T., and the S.A.T. in Clinical Use* (6th Ed.). Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Bethea, L. (1999). Primary prevention of child abuse. *American*

- in schizophrenia patients: A controlled pilot study. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 74, 31-35.
- Odendaal, J. S. J. (2000). Animal-assisted therapy – magic or medicine? *Journal of Psychosomatic Research*, 49, 275-280.
- Pearce, J.W., & Pezzot-Pearce, T.D. (1997). *Psychotherapy of abused and neglected children*. New York: Guilford Press.
- Poresky, R.H. (1990). The young children's empathy measure: Reliability, validity and effects of companion animal bonding. *Psychological Reports*, 66, 931-936.
- Price, J.M., & Dodge, K.A. (1989). Peers contributions to children's social maladjustment. In T.J. Berndt & G.W. Ladd (Eds.), *Peer relations in child development* (pp. 341-370). New York: Wiley.
- Searles, H.F. (1960). *The Nonhuman environment*. New York: International University Press.
- Sherick, I. (1981). The significance of pets for children. *Psychoanalytic Study of the Child*, 36, 193-215.
- Strayer, J., & Roberts, W. (1984). Children's empathy and role-taking: Child and parental factors, and relations to prosocial behavior. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 10, 227-239.
- Thompson, R. A. (1999). Early attachment and later development. In J.Cassidy & P.R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research and clinical applications* (pp. 265-287). New York: Guilford Press.
- Van Houte, B.A.& Jarvis, P.A. (1995). The role of pets in preadolescent psychosocial development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 16, 463-479.
- Winnicott, D. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment*. London: Hogarth Press.
- Winnicott, D. (1971). *Play and reality*. London: Hogarth Press
- Winnicott, D. (1992). *Through paediatrics to psycho-analysis: Collected papers*. New York: Brunner-Routledge.
- Yalom, I. (1995). *The theory and practice of group psychotherapy* (4th Ed.). New York: Basic Books.
- Zahn-Waxler, C., Hollenbeck B. & Radke-Yarrow, M. R. (1984). The origins of empathy and altruism. In M.W. Fox & L.D. Mickley (Eds.), *Advances in animal welfare* (pp. 21-41). Norwell, MA; Kluwer Academic.
- Zilcha, S., & Mikulincer, M. (2007). *Same but Different: A Therapeutic Model for Animal Assisted Therapy from an Attachment Perspective*. Unpublished Manuscript. Bar-Ilan University, Ramat Gan, Israel.
- Zimrin, H. (1986). A profile of survival. *Child Abuse and Neglect*, 10, 339-349.
- Herman, J. (1997). *Trauma and recovery*. New York: Basic Books.
- Howes, C., & Eldredge, R. (1985). Responses of abused, neglected, and non-maltreated children to the behavior of their peers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 6, 261-270.
- Kaufman, J., & Zigler, Z. (1987). Do abusive children become abusive parents? *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 186-192.
- Kim, J. (2006, January). *Intergenerational transmission of child neglect and physical abuse: A comparative study*. Paper presented at the meeting of the Society for Social Work and Research, San Antonio, TX.
- Kretchmar, M.D., & Jacobvitz, D.B. (2002). Observing mother-child relationships across generations: Boundary patterns, attachment, and the transmission of caregiving. *Family Process*, 41, 351-374.
- Letourneau, C. (1981). Empathy and stress: How they affect parental aggression. *Social Work*, 26, 383-389.
- Levinson, B., & Mallon, G. (1997). *Pet-oriented psychotherapy* (rev. 2nd Ed.). Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher, Ltd.
- Lockwood, R. (1983). The influence of animals on social perception. In A. Katcher & A. Beck (Eds.), *New perspectives on our lives with companion animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lyons-Ruth, K., & Block, D. (1996). The disturbed caregiving system: Relations among childhood trauma, maternal caregiving, and infant affect and attachment. *Infant Mental Health Journal*, 17, 257-275.
- Marvin, R.S. (1992). Attachment and family systems based intervention in developmental psychopathology. *Development and Psychopathology* 4, 697-711
- McNicholas, J., & Collis, G. (2000). Dogs as catalysts for social interactions: Robustness of the effect. *British Journal of Psychology*, 9, 61-70.
- Messent, P. (1983). Social facilitation of contact with other people by pet dogs. In A. Katcher & A. Beck (Eds.), *New perspectives on our lives with companion animals*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mueller, E., & Silverman N. (1989). Peer relations in maltreated children. In D.Cicchetti, & V. Carlson (Eds.), *Child maltreatment*. (pp. 529-578). New York: Cambridge University Press,
- Nathans-Barel, I., Feldman, P., Berger, B., Modai, I., & Silver H. (2005). Animal-assisted therapy ameliorates anhedonia